

Andrzej A. Zięba

 <https://orcid.org/0000-0003-4922-6249>

Uniwersytet Jagielloński

Źródła do dziejów Łemkowyny w latach 1917-1921: stan poznania, kierunki poszukiwań, aneks dokumentacyjny

Резюме

Джерела до діїв Лемковини в роках 1917-1921: стан познання, напрямы глядзя, документацийный анекс

Лемковина на початку XX ст. была уж розбуджена культурово і документувала своє істнування в писмі, еднак жыва бесіда дале мала головне значыня в соспільным переказі. Історичны події – навет в так бурливых часах як тоты, медже 1918 а 1921 р. – лишали ся головні в чловечій памяти. Покоління Лемків, котре історію товды творило, досвідчыло, запамятало і мало ей образ переказати, остало розбите травматычном дольом – выкореніньом (українізация), розметаньом (еміграция за хлібом, воєнны і повоєнны пересеління на Україну), вкінци выгнаньом (акция «Вісла»). В тых обставинах не лем замолчала памят, але тіж знищены были документи, нечысленны писменны сліды тамтых подій. Нияка з твореных або керуваных Лемками в аналізуваным періоді інституций не перетырвала долго. Хоц знаме, же творили документи, не остави они зобраны і зархівізуваны во властивый спосіб през них самых. Находжыня решток той документациі в частных домашніх архівах в Польщы, на Україні і в країнах лемківской диаспory то діяня необхідны до одзысканя оригінальных документів, возвань і кореспонденції лемківських рад. Пожадане было бы уміцєвляня і скаталогування дрібных друків, односячых ся до лемківской справы – русиньских, польских, чешских, словацкых, російских,

українських. Част подій і напевно вшитки особи, беручи в них участ, были фотографуваны, але доступ до іконографічних джерел з рации їх нерозпознания мае барз фрагментарный. Не остали тіж, поза єдным (колекция Казімежа Лясоцкого в краківськым Народовым Архіві) уміцєвлены і скатологуваны власны архівы нелемківських участників подій: індивідуальних осіб і інституцій таких як державны, церковны і партийны архівы. Не остала ретельні пересмотрена, поза газетами карпаторуской дияспоры в Зєднаных Штатах, польска і чєска прєса, особливі провінційна. Велике значєня мало бы опрацуваня друкуваного выбору основных джерел до діів Лємковины в так важным для єй долі періоді. Повинен він вміщати основны деклярації лємківських рад, керуваны до державных і мєдженародных органів, папері з судовых розправ проти єй діячам, основны документи авторства інчых діючых сил, активных товды на Лємковині, а тіж важнійшы прєсовы публикации. Заміщений гєв документацийный анекс (20 джерельных текстів) то лєм проба такого выбору.

Ключовы слова: Лємковина, галицкы Русины, національны конфлікты в Серєдиновій Європі в роках 1918-1921, польско-чєхословацкы рєляції, русофілство

Summary

Source Materials for the History of the Lemko Region in the Years 1917-1921: Current State of Knowing, Directions of Research, Documentation Annex

At the beginning of the 20th century, the Lemko region was culturally active and documented its existence in writing, but the spoken word still played a major role in the social life. The course of history – even in such turbulent years as those between 1918 and 1921 – remained mainly in human memory. The generation of Lemkos who then co-created history and experienced, remembered and were to pass it on, suffered a traumatic fate – uprooting (Ukrainization), dispersion (economic migration, war and post-war displacement to Ukraine), and finally exile (the “Wisła” action). Under these circumstances, not only did memory fail, but also documents were destroyed – these few literal traces of those times. None of the institutions created or managed by the Lemkos in the period analyzed survived for a long time. Although we know that they produced documents, these were not collected nor archived in the right way by these very institutions. Searching for the remnants of this documentation in private home archives in Poland, Ukraine and in the Lemko diaspora countries is an action necessary to recover the original documents, appeals and correspondence of the Lemko councils. It would be advisable to locate and catalogue ephemeral prints regarding the Lemko case – Rusyn, Polish, Czech, Slovak, Russian,

Ukrainian. Some of the events and probably all the persons involved in them were photographed, but access to iconographic sources is very fragmentary, as these photographs often remain unrecognised. Apart from one archive (the collection of Zygmunt Lasocki in the National Archives in Krakow), own archives of non-Lemko participants of events have not been found nor investigated – individual persons and institutions such as state organs, churches or political parties. Polish and Czech press, especially local press, has not been well-researched, apart from the Carpatho-Rusyn diaspora newspapers in the United States. It is of great importance to prepare a printed selection of basic sources for the history of the Lemko region in such an important period. It should contain basic declarations of Lemko councils, memorials addressed to state and international bodies, documentation of court proceedings against its activists, basic documents prepared by other forces active at the time in the Lemko region, and major press publications. The documentation annexed here (20 source texts) is just a sample of such a collection.

Key words: Lemko region, Galician Rusyns, national conflicts in Central Europe in 1918-1921, Polish-Czechoslovak relations, Russophilism

Wydarzenia, mające miejsce na obszarze marginalnym dla wielkiej polityki, ale posiadające doniosłe znaczenie dla lokalnej wspólnoty, nie są łatwe w badaniu historiograficznym. Obok problemu z wyborem właściwej perspektywy, to jest takiej, która nie odbierałaby im należytej wagi, ale i nie nadawała jej w sposób przesadny, pojawia się jako utrudnienie, chyba największe, kwestia poznania źródeł historycznych. To, co się działo w stolicach wielkich państw i centrach wpływowych kultur posiada dokumentację nie tylko bogatą i wszechstronną, ale też łatwą do zlokalizowania. Natomiast nawet najbardziej spektakularne wypadki, gdy działy się w świecie odizolowanym przez swe położenie geograficzne i odmienność kulturową od głównych nurtów historii, pozostawiają ślady słabo widoczne, nieliczne i rozproszone.

Łemkowyna na początku XX w. była już rozbudzona kulturowo i dokumentowała swe istnienie w piśmie. Jednak poziom szkolnictwa, czytelnictwa i piśmiennictwa pozostawiał jeszcze dużo do życzenia, a słowo mówione nadal odgrywało główną rolę w przekazie społecznym. Brak też było nawyków społecznych, narzędzi technicznych i stabilnych, własnych instytucji kulturowych do dokumentowania tego, co się działo. Bieg historii – nawet w tak burzliwych

latach jak te między rokiem 1918 a 1921 – pozostawał nadal głównie, jeżeli nie jedynie, w pamięci ludzkiej. Nie byłoby to wielkim problemem dla współczesnej historiografii, która dysponuje technikami badawczymi pamięci społecznej, gdyby nie to, że pokolenie Łemków, które ten bieg historii wtedy współtworzyło, doświadczyło, zapamiętało i miało jego obraz przekazać, doznało traumatycznych wydarzeń – wykorzenienia (akcja ukrainizacyjna), rozproszenia (emigracja zarobkowa za ocean, wojenne i powojenne przesiedlenia na Ukrainę), wreszcie wygnania z ojczyzny (akcja „Wisła”).

W tych okolicznościach nie tylko milkła pamięć, ale też nie powstały albo uległy destrukcji dokumenty, nieliczne piśmienne ślady dziejów. Pamięć mówiona jest dziś już dla nas w tych uwarunkowaniach niemal utracona, bo nie została w odpowiednim momencie utrwalona. To, zresztą, los wielu pamięci w tym regionie Europy, doświadczonym zarówno przez praktyki podobne do wyżej wspomnianych, a nawet gorszych, bo ludobójczych, jak i przez trwającą kilka dekad opresję ideologiczno-polityczną czasów komunistycznych. Dlatego utracona jest też pamięć sąsiadów i gości Łemkowiny, nawet tych, którzy odegrali znaczącą rolę w jej dziejach sprzed stulecia. Nieliczni spisali swe wspomnienia, choć istnieje szansa, że w tym zakresie poza drukowanymi relacjami gen. Józefa Rybaka, Zygmunta Lasockiego czy ks. Jana Polańskiego można się spodziewać ciekawych odkryć.

Żadna z instytucji (rad, komitetów) tworzonych lub kierowanych przez Łemków w analizowanym okresie nie przetrwała długo i nie ustabilizowała się. Choć wiemy, że prowadziły dokumentację, nie została ona zebrana i zarchiwizowana we właściwy sposób przez nie same. Można nawet zakładać, że dokumenty były niekiedy rozmyślnie niszczone przez wytwórców, w celu zatarcia śladów działalności, bo mogły się stać dowodem oskarżenia o polityczne przestępstwo (z punktu widzenia sił zwycięskich) lub niepoprawność (z racji przyjęcia w kolejnych latach przez tychże wytwórców lub ich potomnych odmiennych orientacji ideowo-politycznych, niż te z okresu 1918-1921). Większe jednak straty wynikły z porzucenia i zaniedbania, jakie były nieuchronnymi konsekwencjami trudnych, chwilami dramatycznych, losów rodzin łemkowskich w latach 1939-1947. Odszukiwanie resztek tej dokumentacji w prywatnych archiwach domowych w Polsce, na Ukrainie i w krajach diaspory to zajęcie żmudne, ale niezbędne dla odzyskania oryginalnych dokumentów, odezów i korepondencji rad łemkowskich. Sporo takich dokumentów może być przechowywanych w zbiorach instytucji karpackoruskich w Stanach Zjednoczonych i w tamtejszych kolekcjach osobistych. Najważniejsze byłoby odnalezienie papierów

Victora P. Hladicka. Wskazane byłoby zlokalizowanie i skatalogowanie druków ulotnych, dotyczących sprawy łemkowskiej – rusińskich, polskich, czeskich, słowackich, rosyjskich, ukraińskich. Część wypadków i zapewne wszystkie postaci w nich uczestniczące były fotografowane, ale dostęp do źródeł ikonograficznych z racji ich nierozpoznania mamy bardzo fragmentaryczny.

Nie zostały też, poza jednym (zbiór Zygmunta Lasockiego), zlokalizowane i przebadane archiwa własne niełemkowskich uczestników wydarzeń. A przecież obserwatorami i ważnymi uczestnikami wydarzeń na Łemkowynie w interesującym nas tu okresie byli politycy, wojskowi, księża, dyplomaci oraz instytucje zewnętrzne: organy państw – austriackiego (starostwa, namiestnictwo lwowskie, do 1918 r. armia), polskiego (Polska Komisja Likwidacyjna, administracja terenowa szczebla powiatowego i wojewódzkiego, ministerstwa rządowe, komendy policji, dowództwo wojskowe, partie polityczne) i czechosłowackiego (rząd praski, struktury wojskowe, dyplomacja), a także lokalne i naczelne struktury Kościoła greckokatolickiego (diecezja w Przemyśle) i rzymskokatolickiego (diecezje krakowska, tarnowska i przemyska, nuncjatura), wreszcie partie i instytucje ukraińskie we Lwowie i Przemyśle oraz środowiska białej emigracji rosyjskiej w Europie Zachodniej. W przeciwieństwie do instytucji łemkowskich, dysponowały one własnym aparatem biurowym, wytworzyły więc pokaźną dokumentację, która zachowała się w swojej części i jest dziś przechowywana w wielu archiwach państwowych, oraz w zasadzie dostępna dla celów badawczych. Jednak, mimo że dysponujemy już kilkoma studiami analizującymi ruch rad łemkowskich, tylko o jednym ich autorze, Bogdanie Horbalu, można powiedzieć, że dokonał próby dotarcia do tych archiwów, przynajmniej przeszukał jedno z nich (Narodowe Archiwum w Krakowie). Nierozpoznane pozostają: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Państwowe w Przemyśle, Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie, analogiczne instytucje archiwalne w Wiedniu, Pradze, Moskwie, Watykanie, Bratysławie i Użhorodzie.

I wreszcie prasa – gdy chodzi o początek XX w. jest to ważne i dobrze poinformowane źródło informujące nas zarówno o faktach, jak i o kierunkach kształtowania się opinii publicznej. I ona nie została solidnie przewertowana, poza gazetami diaspory karpatoruskiej w Stanach Zjednoczonych (również tę kwerendę zawdzięczamy głównie Bogdanowi Horbalowi). Nierozpoznana należyte pozostaje prasa polska i czeska, zwłaszcza prowincjonalna. Wielką wagę miałoby poznanie w pełni treści gazet wydawanych przez działaczy rusińskich w Preszowie i Użhorodzie, które nieraz odgrywały rolę sprawczą,

kształtując aspiracje Łemków w dawnej Galicji Zachodniej, znajdującej się wtedy już w granicach państwa polskiego i nie posiadających jeszcze własnych organów prasowych.

Wielką wagę miałyby opracowanie drukowanego wyboru podstawowych źródeł do dziejów Łemkowiny w tak ważnym dla jej losów okresie, to jest od 1917 r. (pierwsze ważne enuncjacje dotyczące jej powojennych losów) aż po 1921 r. (proces sądecki członków Komitetu Wykonawczego Rady Zwierzchniej Rusi Łemkowskiej). Powinien on zawierać podstawowe deklaracje rad łemkowskich, memoriały kierowane do organów państwowych i międzynarodowych, dokumentację procesów sądowych wytaczanych jej działaczom, zasadnicze dokumenty autorstwa innych sił sprawczych, aktywnych wtedy na Łemkowynie, oraz ważniejsze publikacje prasowe. Zamieszczony tu aneks dokumentacyjny to tylko próbka takiego wyboru.

W podanych poniżej 20 dokumentach zachowano pisownię i ortografię oryginałów. Teksty spisane w językach niesłowiańskich opatrzone tłumaczeniami na język łemkowski, za wyjątkiem dokumentu nr 20, który został przytoczony niemal dosłownie w dokumencie nr 19. Objasnienia dotyczą wyłącznie osób i instytucji aktywnych w wydarzeniach lat 1917-1921, lub mających na nie bezpośredni wpływ.

1. Memorandum postulujące przyłączenie po wojnie do Rosji demokratycznej ziem Austro-Węgier zamieszkałych przez Rusinów, uchwalone podczas Pierwszego Ruskiego Kongresu w Kanadzie, obradującego od 10 do 12 czerwca 1917 r. w Winnipegu i 12 lipca 1917 r. w Mundare (fragment); druk, *Меморандумъ Перваго Русскаго Конгресса въ Канадѣ состоявшагося въ Виннипегъ на дняхъ 10, 11 и 12 н. с. іюня и в Мондеръ, Альта, 12 іюля*, b.m.w., [1917], s. 19-22.

Меморандумъ Перваго Русскаго Конгресса въ Канадѣ состоявшагося въ Виннипегъ на дняхъ 10, 11 и 12 н. с. іюня и въ Мондеръ, Альта, 12 іюля 1917

Изъ приведенныхъ здѣсь историческихъ данныхъ видно, что Прикарпатская Русь, – это искони русская земля, составлявшая нѣкогда живой полииическій организмъ.

Многія столѣтія затѣмъ она была подѣ чуждымъ игомъ и только теперь, когда нынѣшняя война должна освободить всѣ поневоленные

народы, она заявляет свое желаніе быть возсоединенной съ Россіей, къ чему имѣть и доказываетъ полнѣйшія права.

Имѣя въ виду счастье и благоденствіе обновленной и демократической Россіи, мы Прикарпатскіе русскіе выходцы, живушіе въ предѣлахъ Канады, радостно привѣтствуемъ водвореніе въ Россіи народовластія, и, исповѣдуя національное и культурное единство всего русскаго народа, обращаемся къ русскому народу въ Россіи, какъ равно же къ будущей мирной конференціи, за исполненіемъ законныхъ, историческихъ правъ для Прикарпатской Руси (Галичины, Буковины и угорской Руси). Мы требуемъ освобожденія русскаго Прикарпатья отъ австрійскаго и мадярскаго угнетеній, мы рѣшительно протестуемъ противъ притязаній Поляковъ, заявляющихъ претензіи на присоединеніе Прикарпатской Руси къ будущей Польшѣ. Прикарпатская Русь по закону, по справедливости и по остоіи, составляетъ неотъемлимую часть одного великаго русскаго народа и какъ русскіе мы требуемъ воссоединенія съ Россіей.

Президентомъ Соед. Штатовъ Вилсономъ было заявлено, съ самаго начала вступленія Америки по сторонѣ союзниковъ что Америкой руководятъ въ ея участіи въ нынѣшней войнѣ принципы отвоеванія свободы для всѣхъ угнетенныхъ народовъ, и затѣмъ имъ же было сказано, что каждый народъ долженъ посредствомъ самоопредѣленія заявить свои претензіи¹. Б. министръ Милуковъ² относительно самопредѣленія тоже высказался, что „противъ самоопредѣленія возразить нельзя ничего”.

Неисчислимыми жертвами крови Карпатороссы засвидѣтельствовали передъ всѣмъ миромъ свою любовь къ Россіи и во имя этой любви несли и несутъ жестокія преслѣдованія. Нынѣ когда открываются широкія перспективы для другихъ меньшихъ народовъ, мы, Карпатороссы, желая сплотиться съ остальнымъ русскимъ міромъ, выступаемъ съ нашими требованіями. Диктуетъ ихъ наша общая русская исторія и законное право. Прикарпатская Русь всегда же была интегральной частью всей русской земли и такой хочетъ быть, освободившись отъ тяжелого чуждаго

¹ Thomas Woodrow Wilson (1856-1924) – amerykański prezydent w latach 1913-1921, sformułował w przemówieniu do Senatu, wygłoszonym 22 stycznia 1917 r., zasady, na których Stany Zjednoczone chciały oprzeć pokój po pierwszej wojnie światowej.

² Paweł Milukow (1859-1943) – rosyjski historyk, publicysta i polityk; lider Partii Konstytucyjno-Demokratycznej, ideolog rosyjskiego liberalizmu; deputowany do Dumy Państwowej, po rewolucji lutowej minister spraw zagranicznych Rządu Tymczasowego (marzec-maj 1917 r.); po przewrocie bolszewickim współpracował z Armią Ochotniczą gen. Ławra Kornilowa, potem prowadził działalność polityczną na emigracji w Wielkiej Brytanii i Francji.

ига. Несправедливо и незаконно было бы оставить ее на произвол судьбы в то время, когда – нынешнія событія и исторія наших дней могут окончательно исправить ошибки прежнихъ вѣковъ и привернуть Русско-му Прикарпатью его русскія права. Оставаться Прикарпатью надальше в *status quo ante bellum* немислимо. Это равнялось бы обреченію части русскаго народа, вѣки цѣлые ждавшего на освобожденіе, на неизбѣжную смерть, а вѣдь на это не должны дозволить высокіе принципы, за какие поднято оружіе Россіей и ея союзниками. Мы Карпатороссы, научены долговѣковымъ опытомъ исторіи, сознаемъ, что только съ воссоединеніемъ Прикарпатя къ Россіи откроется ему путь къ лучшей жизни.

За эти законныя права Прикарпатя поднимаемъ мы свой голосъ в сторону Россіи. Воссоединенные съ остальнымъ русскимъ народомъ, съ нашей старшей сестрой Россіей, мы желаемъ съ нею дѣлить долю и недолю. Долговѣковымъ опытомъ мы научились любить имя Русь.

Прикарпатье не отказало его в самыхъ лютейшихъ преслѣдованіяхъ. Прикарпатье всегда было аванпостомъ рускости в заграбленныхъ предѣлахъ русской земли. И потому оно вправѣ, накануне народженія свободы для всѣхъ народовъ, откликнуться къ русскому народу за свободой для себя, вѣруя, что зовъ его будетъ услышанъ и что опять русское Прикарпатье будетъ интегральною частью Россіи, и только одной Россіи. Противъ сепаратизма и дѣленія Россіи на части Прикарпатье всегда выступало и в нынешнюю хвилю оно желаетъ видѣть Россію единой, могучей обновленной и в числѣ ея народовъ счастливыхъ ея процвѣтаніемъ, видѣть тоже и себя. Прикарпатье всегда было и есть русскимъ и такимъ желаетъ быть присоединеннымъ къ Россіи.

Судьба и будущее Прикарпатской Руси рѣшается нынѣ. Отъ Россіи и отъ русскаго народа зависимо ея существованіе. И в ту пору русское населеніе Прикарпатя требуетъ отъ Россіи исполненія историческаго долга и помощи. На страницахъ новой исторіи должно быть занесено, что Россія не отказала в помощи гибнущей части русской земли Прикарпатя и что честно и благородно она исполнила свой историческій долгъ предъ Прикарпатской Русью. Пускай ненарасно прошли наши стопы мученія, пусть и надъ Карпатскими горами взойдетъ солнце русской свободы!

Настоящій Меморандумъ былъ принятъ Русскимъ Конгрессомъ бывшимся на дняхъ 10, 11 и 12 Юня 1917 в городѣ Виннипегъ, и такимъ же Конгрессомъ в Мондеръ, Альта, дня 12 Юля 1917 г.

2. List ks. Teofila Kaczmarczyka³ do Ignacego Daszyńskiego⁴ zawierający prośbę o pomoc dla działaczy łemkowskich internowanych w Styrii; Gnas, 21 czerwca 1917 r.; rkps; Biblioteka Naukowa PAN i PAU w Krakowie, sygn. 4078, k. 81-82.

Wielmożny Panie Pośle Dobrodzieju

Zastanowi z pewnością Pana, skąd ksiądz, chociażby i gr[ecko-]kat[olicki] do tego całkiem nieznany udaje się do posła socjalisty – oto okoliczności powodują wszystko na świecie – urwałem się z uzdy, którą prowadzono mnie z zapewnieniem do dobrego i pewnego miejsca, doszedłem zatem pod opieką władzy duchownej⁵ nasamprzód w różne areszta poczynawszy z 10/9 1914 w Nowym Sączu. A kiedy nic na rzeczy przeciw mnie nie było, wysłano mnie do Talerhof⁶, na miejsce średniowiecznych cierpień, z tamtąd 13/4 1915, jako mniej winnego, wysłano mnie w Gras⁷, pow[iat] Feldbach, gdzie do dnia dzisiejszego siedzę i dalej cierpię.

Prawda, Namiestnictwo w Grazu⁸ ułaskawiło nas 1/9 1917, pozwoliło wybrać sobie miejsce pobytu do końca wojny, gdzie kto chce poza granicami Galicji, a nie zastanowiło się nad okolicznością, że poza granicami Galicji niejedyn może i nie był, jak ja, a zatem prowincja, jak i okoliczności nie są nam znane! Tak postawili nas na krzyżowej drodze, która doprowadziła mnie w końcu do Wielmożnego Pana Posła.

Zostałem ze strony polowego sądu uniewinniony, nie wypadło władzy duchownej zaopiekować się mną i drugimi, których bez przyczyny tutaj męczą? Wypadło! Ale władza nasza potrzebuje nas tylko dla swoich celów i nie dla

³ Teofil Kaczmarczyk (1842-1922) – proboszcz greckokatolicki w Binczarowej, w latach 1918-1920 uczestnik zjazdów w Sanoku i Florynce, ojciec adwokata Jarosława Kaczmarczyka, przywódcy politycznego Łemków w tym czasie.

⁴ Ignacy Daszyński (1866-1936) – poseł do austriackiej Rady Państwa, przywódca Polskiej Partii Socjaldemokratycznej Galicji i Śląska Cieszyńskiego; w czasie wojny członek Wykonawczego Naczelnego Komitetu Narodowego w Krakowie, międzypartyjnej reprezentacji polskiej; w odrodzonej Polsce premier (listopad 1918), poseł i wicemarszałek sejmu.

⁵ Chodzi o władze (konsystorz) greckokatolickiej diecezji przemyskiej, która w latach 1915-1917 była pozbawiona biskupa ordynariusza.

⁶ Obóz w Thalerhofie pod miastem Graz w Styrii został utworzony po wybuchu pierwszej wojny światowej przez władze austro-węgierskie w celu internowania osób podejrzanych o sympatyzowanie z Rosją. Więzieni w nim byli głównie Rusini, w tym wielu Łemków, oraz Polacy z Galicji i Bukowiny.

⁷ Gnas – wieś na Pogórzu Wschodniostyryjskim, 38 km na południowy wschód od Grazu, 10 km na południe od Feldbach, siedziba gminy.

⁸ Graz – miasto w południowo-wschodniej Austrii, stolica kraju koronnego Styria.

naszego dobra, niechajże przeto nie zastanawia Pana okoliczność, że się do niego o pomoc udaję!

Mamy tam jednego ruskiego posła ks. Romana Czajkowskiego⁹, ale to jeden, do tego nowicjusz i przy dobrej chęci nie będzie mógł nam przyjść z pomocą. Do tak zwanych Ukraińców nie udaję się, bo oni nas władzy wydali, przeto trudno im nas wydawnych, z niewoli wyprowadzić!

Do kogo mamy się udać, kiedy nasza duchowna władza nie chce, czy nie może przyjść nam na pomoc!

Ks. Czajkowski telegraficznie 21/5 1917 polecił nam wnieść podanie do Ministerium, co dnia 2/6 uczyniliśmy – wysłaliśmy na jego ręce prośbę do Rady Państwa, aby uprosił kogo zaopiekować się nami!

Dnia 1/5 rozpuściło Namiestnictwo¹⁰ Talerhof pomieszczający internowanych, nas z tamtąd 13/4 1914 wyswobodzonych zatrzymując, tamci już w domu, my mamy pozostawać jako mniej winni – co za konsekwencja?!

Daruj Pan Posel Dobrodziej, że nabrałem odwagi prosić Pana o pomoc, tonący chwyta się i żdźbła, tak i my. Kiedy jednak wyczytaliśmy z Czasu i Reformy¹¹, Panowie Polacy mają w tej sprawie wystąpić, prosimy i nas zastąpić, nas wszystkich opuszczonych!

Liczymy na łaskawą pomoc Wielmożnego Pana Posła Dobrodzieja zostając z prawdziwym szacunkiem

*Teofil Kaczmarczyk, paroch z Bincarowej,
pow[iatu] Grybowskiego w imieniu kolegów*

Gnas 21/6 1917 bei Feldbach, Steiermark

⁹ Roman Czajkowski (ur. 1864) – proboszcz greckokatolicki w Tarnawie Górnej od 1900 r., rusofil, żonaty z Polką, członek Rady Powiatowej w Lisku z grupy gmin wiejskich, w wyborach w latach 1907 i 1911 został wybrany na zastępcę posła – którym został wtedy Włodzimierz Kuryłowicz – do Rady Państwa (parlamentu austriackiego) z okręgu 51, obejmującego powiaty Sanok i Lisko, a wobec wygaszenia mandatu Kuryłowicza przez sąd został zaprzysiężony 30 maja 1917 r. na posła; uczestnik zjazdu działaczy rusofilskich Galicji w Sanoku 26 grudnia 1918 r.

¹⁰ Chodzi o namiestnictwo kraju koronnego Styria.

¹¹ „Czas” – dziennik krakowski kierunku konserwatywnego; „Nowa Reforma” – liberalny dziennik krakowski.

3. Raport radcy Namiestnictwa galicyjskiego Stanisława Hawrota¹² o sytuacji politycznej w powiecie gorlickim, w tym we wsiach łemkowskich (fragment); Gorlice, 29 września 1918 r.; Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie, f. 116, op. 6, spr. 1405, s. 1899-1900; przedruk za: K. Ruszała, *Wielka wojna w małym mieście. Gorlice w latach 1914-1918*, Kraków 2015, s. 253-254.

Gorlice, dnia 9.9.1918

L. 206/pr

Stosunki polityczne w pow. gorlickim

*Prezydium c. k. Namiestnictwa
we Lwowie*

[...]

W południowej części powiatu, zamieszkałej przez Rusinów, akcji politycznej nie zauważono. Za pośrednictwem duchowieństwa zorganizowały się w każdej ruskiej wsi kółka „Silskiego hospodara”, które jeszcze akcji żadnej nie rozpoczęły.

*c. k. radca Namiestnictwa
[podpis własnoręczny: Hawrot]*

¹² Stanisław Hawrot (ur. 1884) – urzędnik w służbie austriackiej w Galicji od 1907 r., kierownik starostwa w Gorlicach, od listopada 1918 r. komisarz powiatowy z ramienia Polskiej Komisji Likwidacyjnej, od stycznia 1921 r. kierownik starostwa w Drohobyczu.

4. Opinia ukraińskiej gazety „Diło”¹³ na temat pragnień politycznych Łemków, wyrażona w kontekście pierwszego posiedzenia Rady Filii Towarzystwa „Silśkij Hospodar”¹⁴ w Muszynie; 17 października 1918 r.; „Diło” (Lwów), 1918.

З Лемківщини нам пишуть: Дня 17. жовтня с. р. відбулися перші заг. збори філії Тов[ариства] „Сільський Господар” в Мушині при участі дооколичних священиків, учителів і селян під проводом п. Василя Сас Яворського¹⁵ з Нового Санча, який збори отворив, вказавши на пекучу потребу господарської організації на Лемківщині. Устав Товариства дотично складу, прав і обов'язків фил. Ради пояснив о. Михайло Дороцький¹⁶, парох в Злоцькім і декан Мушинський. Госп[одарчо] торг[овельну] сторону вияснив П. Петро Трускавецький¹⁷, учитель в Ястрябику. Сторону організації обговорив о. Іван Качмар¹⁸, парох в Милику. Значіння філії для організації Кружків консументів представив п. Роман Гурко, директор кред. Тов[ариства] „Надія” в Мушині. Відтак о. Дороцький, дотеперішній відпоручник кред. Тов[ариства] „С[ільський] Г[осподар]”, зложив звіт з діяльності

¹³ „Diło” – ukraińska gazeta wydawana we Lwowie od 1880 r.; od 1888 r. dziennik, a od 1899 r. organ prasowy Ukraińskiej Partii Narodowo-Demokratycznej, redagowany w 1918 r. przez Wasyla Panejkę i Fedia Fedorciwa.

¹⁴ Krajowe Towarzystwo Gospodarcze „Silśkij Hospodar” (Сільський господар) – spółdzielcza organizacja gospodarcza w Galicji, założona przez inteligencję ukraińską (głównie duchownych grekokatolickich) w 1899 r., oprócz celów ekonomicznych (polepszenie zamożności ruskiej ludności wiejskiej), prowadziła działalność na rzecz wykształcenia wśród nich ukraińskiej świadomości narodowej.

¹⁵ Bazyli (Wasył) Sas-Jaworski (1854-1926) – Ukrainiec z Galicji Wschodniej, sędzia, poseł do austriackiej Rady Państwa, od 1907 r. ukraiński działacz polityczny w Nowym Sączu, założyciel ukraińskich instytucji tamże (bank, bursa, czytelnia „Proświty”, cerkiew), które miały na celu propagowanie tożsamości ukraińskiej wśród Łemków.

¹⁶ Mychajło Dorocki (1881-1952) – ukraiński duchowny grekokatolicki, pracujący od początku XX w. na Łemkowynie (proboszcz w Złockiem od 1913 r., członek Rady Szkolnej Okręgowej w Nowym Sączu), w czasie pierwszej wojny światowej współpracownik austriackiej akcji represyjnej wobec inteligencji łemkowskiej; miał wielki wpływ na sprawy kościelne na Łemkowynie jako honorowy radca konsystorza biskupiego w Przemyślu i administrator dekanatu muszyńskiego. Por. dokument nr 9b.

¹⁷ Piotr (Petro) Truskawiecki przed wojną był nauczycielem w Tyliczu i członkiem polskiego Towarzystwa (Ligi) Pomocy Przemysłowej, w latach 20. nadal uczył w Jastrzębiku i uczestniczył w akcji łemkowskiej ukraińskiej organizacji oświatowej „Proświta”. Por. dokument nr 9b.

¹⁸ Ks. Iwan Kaczmar (ur. 1883) – w 1918 r. administrator parafii grekokatolickiej w Miliuku, należał przed i po pierwszej wojnie światowej do najbardziej aktywnych propagatorów ukrajinizmu na Łemkowynie, działał w ukraińskim ruchu spółdzielczym, towarzystwie „Proświta” (Komisja Łemkowska) i Ukraińskim Narodowo-Demokratycznym Zjednoczeniu (UNDO), zwalczał pamięć Talerhofu.

и розвитку Кружків в повіті, яких досі основано 14, та зложив свій уряд на руки філії. Делегати „Кружків” і всі присутні вписали себе и Кружки в члени філії, та приступлено до вибору голови і Ради. Головою вибрано о. Івана Качмара; а до Ради, яка відтак сейчас уконституовалась, увійшли: п. Петро Трускавецький, яко заст[упник] голови, п. Р. Гурко, яко писар, п. Василь Сас Яворський, яко контрольор, о. М. Дороцький, яко касієр, о. Вол[одимир] Козловський¹⁹ і п. Антін Васильківський, яко члени; на заступників Ради: пп.: Павло Пиж з Криниці, Іван Головач зі Щавника, Яцко Ковальчик зі Злоцького; до контр[ольної] комісії: о. Евген Возняк²⁰, парох в Ростоці великій, Ілько Петрик, господар в Криниці и Волод[имир] Мاستикар, господар в Войковій. По виборі і уконституованню Ради вивязалася жива дискусія на біжучі госп[одарсько] торг[овельні] теми. Замітне се і відрадне, що сами Лемки селяни выступали рішучо проти залежности нашого госп[одарсько] торг[овельні] життя від чужих впливів, та заявили, что заступниками госп[одарсько]-торг[овельних] справ для Лемківщини хотят мати лише Краєве Товариство „С[ільський] Г[осподар]”, „Союз госп[одарсько] торг[овельних] Спілок”²¹, та „Народну Торговлю”²², та також з тої причини домагаються втілення Лемківщини до прочої української частини Галичини, та zarazом рішучо протестують проти ворожого наміру влучення їх під чуже панування. Мушинська Полонія називає нашу працю над госп[одарсько]торг[овельною] організацією чисто українського округу офензивною на польський стан посідання в спольщений Мушині. Взагалі, чим ближе до мира, тим більший рух і заінтересовання, а zarazом и занепокоєння дається завважати між Лемками про їх будучу долю. Ціла Лемківщина звертається до українських народних оборонців в Галичині і до Української Держави щоби взяли їх в рішучу оборону перед ворожими анексійними затіями. Всюди дається тепер відчувати брак репрезентанта Лемківщини.

¹⁹ Wołodymyr Kozłowski (ur. 1860) – od 1894 r. greckokatolicki proboszcz w Powroźniku.

²⁰ Jewhen Woźniak (ur. 1885) – kapłan greckokatolicki, do 1918 r. administrator parafii w Szlachtovej, a następnie w Nowym Targu. Administratorem parafii w Roztoce Wielkiej był w tym czasie ks. Michaił Kowalczyk.

²¹ Związek Krajowy Spółek Gospodarczo-Handlowych (Крайовий Союз Господарських Спілок – Торговий Синдикат товариства «Сільський Господар») – centrala spółdzielczego ruchu ukraińskiego, założona w 1899 r. w Przemyślu, od 1911 r. połączona z towarzystwem „Silśkyj hospodar”, z siedzibą władz naczelnych we Lwowie, a składem głównym w Przemyślu.

²² „Narodna Torhiwla” („Народна торгівля”) – najstarsza spółdzielnia ukraińska w Galicji, założona w 1883 r. we Lwowie jako centrala dla spółdzielni wiejskich i małomiasteczkowych.

5. Doniesienie Tymczasowej Powiatowej Komisji Likwidacyjnej w Nowym Sączu²³ do Polskiej Komisji Likwidacyjnej w Krakowie²⁴ o zawiązaniu się, oraz prośba o wytyczne w sprawie stosunku do Rusinów, zamieszkujących powiat sądecki; Nowy Sącz, 3 listopada 1918 r.; mszps; Biblioteka Naukowa PAN i PAU w Krakowie, sygn. 4175, k. 33-35.

W Nowym Sączu, dnia 3. listopada 1918

*Do
Polskiej Komisji Likwidacyjnej
w Krakowie*

Polski Komitet Narodowy w Nowym Sączu, utworzony z reprezentantów wszystkich stronnictw w mieście i powiecie w celu zorganizowania protestu przeciw pokojowi zawartemu w Brześciu Litewskim, nie rozwiązał się po spełnieniu ówczesnego swego zadania, lecz członkowie tegoż Komitetu przystąpili gremialnie do istniejącego tu Towarzystwa Obrony Obywatelskiej, opartego na legalnym statucie, i pod firmą tego Towarzystwa zajmowali się dalej pracą narodową w mieście i powiecie.
[...]

Na wspólnym posiedzeniu Sekcji politycznej Obrony Obywatelskiej i Magistratu wybrano w dniu 31 października b[ieżącego] r[oku] Tymczasową Powiatową Komisję Likwidacyjną dla powiatu nowo-sądeckiego.
[...]

²³ Tymczasowa Powiatowa Komisja Likwidacyjna w Nowym Sączu, mająca przygotować przejęcie przez państwo polskie władzy z rąk administracji austriackiej, składała się z: Władysława Barbackiego, burmistrza miasta, jako przewodniczącego, inż. Henryka Suchanka, jako zastępcy przewodniczącego, Feliksa Bulsiewicza, sekretarza, Ludwika Bartoniczka, pracownika kolei, przewodniczącego Powiatowej Rady Polskiej Partii Socjalistycznej, Antoniego Brudzian, sekretarza Magistratu, Stanisława Ćwikowskiego, prawnika, działacza Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piaś”, Józefa Kubisza, Jana Potoczka, prezesa Stronnictwa Katolicko-Ludowego i posła do austriackiej Rady Państwa, Narcyza Potoczka, działacza Polskiego Stronnictwa Ludowego – Lewica, Wiktora Oleksego, kupca, zastępcy burmistrza, hr. Adama Stadnickiego, właściciela dóbr ziemskich Nawojowa, ks. Pawła Szczygła, proboszcza w Jakubowicach, mjr. Kazimierza Trzcińskiego, najstarszego rangą oficera polskiego w miejscowym garnizonie austriackim, Władysława Zabrzy, rzemieślnika, i Józefa Słabego, wójta wsi Wielogłowy.

²⁴ Polska Komisja Likwidacyjna – tymczasowy organ władzy polskiej dla zaboru austriackiego oraz Śląska Cieszyńskiego, utworzony 28 października 1918 r. w Krakowie w celu likwidacji związków z Austro-Węgrami oraz utrzymania bezpieczeństwa i spokoju publicznego do czasu stabilizacji rządu polskiego w Warszawie. Wraz z lwowskim Tymczasowym Komitetem Rządzącym została zniesiona dekretem Naczelnika Państwa z 10 stycznia 1919 r. i zastąpiona przez wspólną dla całej byłej Galicji oraz dla Śląska Cieszyńskiego – Komisję Rządzącą.

Równocześnie donosimy, że w celu zorganizowania stałej Rady narodowej w powiecie i wyłonienia się z tej Rady Rządu polskiego, opartego jeśli nie na prawidłowym głosowaniu, którego obecnie przeprowadzić nie można, to przynajmniej na porozumieniu się wszystkich warstw ludności w powiecie i na uchwałach wiecowych, Towarzystwo Obrony Obywatelskiej podjęło akcję, wynikiem której jest zgodne porozumienie się wszystkich stronnictw i warstw narodowego polskich, według którego utworzona ma być powiatowa Rada narodowa złożona z 60 członków, a mianowicie: z 11 przedstawicieli kolejarzy, z 26 przedstawicieli wsi, z 8 reprezentantów inteligencji i mieszczaństwa w Nowym Sączu, z 8 reprezentantów miejskiej ludności robotniczej, z 2 reprezentantów większej własności ziemskiej, z 2 delegatów miasta Starego Sącza, z 2 delegatów miasteczka Muszyny, z 1 delegata miasteczka Piwnicznej, z 1 delegata większej miejscowości w pow[iecie] Łącko, z 1 delegata kleru i z 5 reprezentantów Rusinów.

Wybory delegatów są już w toku i w najbliższym tygodniu przyjdzie niewątpliwie do ukonstytuowania się Powiatowej Rady narodowej. Zachodzi tylko wątpliwość i w ogóle niejasność naszego stosunku do Rusinów i w tym względzie zwracamy się niniejszym z prośbą do Polskiej Komisji Likwidacyjnej o możliwie rychłe informacje i wskazówki. W każdym razie sądzimy, że skoro w tutejszym powiecie istnieje około 40 wsi zamieszkałych przez ludność ruska (Łemkowszczyzna) to Rusini powinni mieć swoją reprezentację w Powiatowej Radzie narodowej, aby ta Rada nie była jakimś kadłubowym ciałem.
[...]

W końcu upraszamy i formalne uznanie Tymczasowej Powiatowej Komisji Likwidacyjnej w powyżej przytoczonym składzie za organ Rządu polskiego na powiat nowo-sądecki, podległy krajowej Polskiej Komisji Likwidacyjnej i o stosowanie do nas wszelkich dyspozycji przeznaczonych dla władz polskich w powiecie, kierowanych do tychże władz, a w szczególności do starostwa w Nowym Sączu.

Nowy Sącz, dnia 5 listopada 1918

Tymczasowa Powiatowa Komisja Likwidacyjna

sekretarz²⁵

zastępca przewodniczącego²⁶

[podpis własnoręczny]

[podpis własnoręczny]

²⁵ Sekretarzem Tymczasowej Powiatowej Komisji Likwidacyjnej w Nowym Sączu był Feliks Bulsiewicz, zastępca naczelnika ruchu kolejowego w tymże mieście, pełniący w czasie likwidacji rządów austriackich funkcję dowódcy milicji kolejowej Polskiej Organizacji Wojskowej.

²⁶ Wiceprzewodniczącym, a od 15 listopada 1918 r. przewodniczącym Tymczasowej Powiatowej Komisji Likwidacyjnej w Nowym Sączu był inż. Henryk Suchanek, naczelnik warsztatów kolejowych w Nowym Sączu, działacz społeczny.

6. Doniesienie „Gazety Podhalańskiej”²⁷ o konsultacjach między przedstawicielami Rusinów z okręgu lubowelskiego na Spiszu a polską Organizacją Narodową w Nowym Sączu; 24 listopada 1918 r.; „Gazeta Podhalańska”, 1918, nr 47, s. 5.

Rusini zamieszkujący parę wsi okręgu lubowelskiego na Spiszu oświadczyli gotowość przyłączenia się do Polski zastrzegając sobie wolność wyznania greckokatolickiego i naukę w szkole po rusku. Sąddecka organizacja narodowa²⁸ zapewniła, że ich słuszne żądania będą spełnione. Żalą się ci Rusini oraz Polacy w wymienionym okręgu na ucisk, jaki wykonują władze madziarskie przez rekwirowanie żywności, ściąganie podatków gwałtem i zabieranie nocami młodzieży do wojska za pośrednictwem żandarmów. Ludność oczekuje pomocy ze strony władz polskich.

7. Polecenie Ruskiej Rady Narodowej w Czarnem dla Urzędu Gminnego w Wysowej (tłumaczenie z języka łemkowskiego dokonane przez pierwszego wydawcę); Czarne, [1918/1919]; Biblioteka Naukowa PAN i PAU w Krakowie, sygn. 4179, k. 39; pierwodruk: Z. Lasocki, *Wspomnienia szefa administracji P. K. L. i K. Rz.*, Kraków 1931, s. 123.

Ruska Rada Narodowa w Czarnem
L[iczba] 43.

Do
Urzędu Gminnego
w Wysowej

- a. *Ruska Rada Narodowa zawiadamia Urząd Gminny jak następuje:*
- 1. Naczelną władzą dla całej Łemkowszczyzny jest „Naczelna Rada”.*
 - 2. Dla każdego poszczególnego powiatu ustanawia się „Powiatową Ruską Radę”, składającą się z przewodniczącego i 12 członków.*

²⁷ „Gazeta Podhalańska” – polskie pismo społeczno-kulturalne poświęcone sprawom Podhala, Spisza i Orawy, wydawane w Nowym Targu jako tygodnik, w latach 1913-1935 redagowane przez m.in. Jana Bednarskiego, Feliksa Gwiźdźa i Juliusza Zborowskiego, nieoficjalny organ Związku Podhalań.

²⁸ Organizacja Narodowa zawiązała się w Nowym Sączu 10 października 1918 r. pod przewodnictwem Jana Bednarskiego, a 1 listopada ogłosiła przejęcie władzy w mieście i powiecie.

- b. *Rozkazy i instrukcje dla gmin z Ruskiej Rady Powiatowej:*
1. *We wszystkich sprawach z wyjątkiem spraw sądowych ma władza gminna odnosić się tylko do Ruskiej Rady Powiatowej w Czarnem (p. Nieznajomy).*
 2. *Naczelnikom gmin nie wolno dawać pieczęci na żadnych dokumentach zwróconych do innych władz, prócz do „Ruskiej Rady Powiatowej”.*
 3. *W wypadku nadużyć z jakiegokolwiek strony ma władza donieść natychmiast Ruskiej Radzie.*
 4. *Jeżeli dotychczas we wsi nie zbierano składek, zarządzić zbiórkę i przesłać na ręce kasjera ruskiej rady A. Kałynowycza²⁹ w Uściu.*
 5. *Każda gmina ma wybrać straż, która będzie pilnować porządku.*
 6. *Naczelnicy gmin (wójt, zastępca, asesor) podpiszą przysięgę tu załączoną i prześlą do 3 dni po otrzymaniu tego rozkazu „Ruskiej Radzie”, w przeciwnym razie Ruska Rada zarządzi nowe wybory.*
- c. *Władza ogłosi w gminie:*
1. *Że nikt z Rusinów nie jest obowiązany stawiać się do polskiego wojska, przeciwnie obowiązkiem każdego jest zostać w domu i pilnować porządku.*
 2. *Rekwizycje zniesione.*
 3. *Rusini mają się wstrzymać od płacenia podatków do czasu aż Ruska Rada ich zawiadomi.*

*Ruska Rada Powiatowa
Jur[cza]kewycz³⁰*

²⁹ Chodzi o ks. Hryhorija Kałynowycza (1872-1919), greckokatolickiego proboszcza w Uściu Ruskim, członka Powiatowej Rady Ruskiej dla powiatu gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego.

³⁰ Mychajło Jurczakewycz (ur. 1869) – greckokatolicki proboszcz w Czarnem, Lipnej i Nieznajowej, przewodniczący Powiatowej Rady Ruskiej dla powiatu gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego z siedzibą najpierw w Gładyszowie, a następnie w Czarnem.

8. Wytyczne Wydziału Administracyjnego Polskiej Komisji Likwidacyjnej w Krakowie dla komisarza w Gorlicach³¹ w sprawie stosunku do Rusinów; Kraków, 27 grudnia 1918; brulion, mszps; Biblioteka Naukowa PAN i PAU w Krakowie, sygn. 4177, k. 17.

L. 1115

Kraków, dnia 27 grudnia 1918

Do

Pana Komisarza P. K. L.
w Gorlicach

Na sprawozdanie Pańskie z 19go b[ieżącego] m[iesiąca] o stosunkach bezpieczeństwa w powiecie gorlickim zauważa wydział administracyjny P[olskiej] K[omisji] L[ikwidacyjnej] odnośnie poruszanej w niej sprawie stosunku do Rusinów co następuje:

P[olska] K[omisja] L[ikwidacyjna] zastrzega do wyłącznie swojej decyzji regulowanie i załatwianie spraw narodowościowych w kraju, zawieranie umów wiążących obie strony układanie warunków zgodnego współżycia i.t.d. a p. p. Komisarzy P[olskiej] K[omisji] L[ikwidacyjnej] względnie ich zastępców ogranicza jedynie do szczegółowych i bezstronnych sprawozdań oraz do stawiania wniosków.

Po rozpatrzeniu sprawy wyda P[olska] K[omisja] L[ikwidacyjna] instrukcje, których p. p. komisarze ściśle trzymać się winni. Leży to przede wszystkim w interesie jednolitości zarządzeń, które wydawać może jedynie władza obejmująca całokształt stosunków w kraju, nadto władza, która ma możliwość bezpośredniego porozumienia się z wylegitymowanymi reprezentantami danej narodowości.

O ile idzie o warunki umowy z Rusinami powiatu gorlickiego P[olska] K[omisja] L[ikwidacyjna] nie może zatwierdzić pierwszego punktu takowej, odnoszącego się do uwolnienia Rusinów od obowiązku służby wojskowej, i poleca Panu, by w miarę jak zarządzenia dotyczące poboru i powołania zostaną

³¹ Formalnie komisarzem w Gorlicach był w tym czasie Aleksander Strzelbicki (1875-1938) – zawodowy urzędnik, przed wojną m.in. zastępca komisarza rządowego Powiatowej Kasy Oszczędności w Gorlicach, w czasie wojny członek tamtejszego Komitetu Ratunkowego, następnie kierownik starostwa w Horodence, gdzie zastała go nominacja na komisarza Polskiej Komisji Likwidacyjnej w Gorlicach (6 listopada 1918 r.), następnie starosta gorlicki (do 1924 r.), nowotarski, wreszcie bielski. Jest jednak możliwe, że pismo skierowane było do zastępującego go czasowo Stanisława Hawrota (zob. przypis 12).

wydane, stosował je bezwarunkowo i z całą ścisłością także do ludności ruskiej powiatu. W razie potrzeby do poparcia tych zarządzeń dodana Panu będzie asysta zbrojna.

P[olska] K[omisja] L[ikwidacyjna] wychodzi w tym wypadku z założenia, że wszyscy poddani dawnego państwa austriackiego zamieszkali w granicach Galicji stali się obecnie poddanymi państwa polskiego i będą nimi tak długo puki nie uzyskają stąd uwolnienia, a przyjęcia do związku państwa obcego. Z jednej strony zatem mają Rusini powiatu tamtejszego prawo korzystania ze wszystkich praw obywatelskich, z drugiej jednak muszą ponosić wszystkie ciężary i obowiązki obowiązujące wszystkich poddanych państwa Polskiego.

[tekst parafowany przez Zygmunta Lasockiego³²]

9. Polskie doniesienia prasowe o sytuacji na Łemkowynie na przełomie roku 1918 i 1919: a) „Piast”³³, 1918, nr 52 z 29 grudnia, s. 9; b) „Goniec Krakowski”³⁴, 1919, nr 13 z 17 stycznia, s. 2.

Agitacja ukraińska w Gorlickiem.

Huta Wysowska w grudniu

Agitacja ukraińska zaczyna się szerzyć i w gorlickim powiecie we wsiach zamieszkałych przez Rusinów. Agitację tę prowadzą głównie ruscy księża, którzy urządzają wiece i na nich wzywają ludność, by nie dawała żywności ani bydła dla polskiego Rządu, by nie pozwoliła nikogo we wsi asenterować, lecz by siłą się asenterunkowi się opierała. W Wysowej utworzono „Związek ukraiński”, do

³² Hr. Zygmunt Bronisław Lasocki (1867-1948) – prawnik, działacz polskiego ruchu ludowego, poseł do austriackiej Rady Państwa, od 1 listopada 1918 r. z ramienia Polskiej Komisji Likwidacyjnej w Krakowie naczelnik administracji Galicji; w latach 1921-1924 poseł RP w Wiedniu, a następnie do 1927 r. – w Pradze.

³³ Tygodnik „Piast” (Kraków) był organem prasowym Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast”, któremu przewodził Wincenty Witos, i które współtworzyło Polską Komisję Likwidacyjną w Krakowie. Tekst ten został przedrukowany m.in. przez „Gazetę Lwowską” (*Agitacja ukraińska w Gorlickiem. Tygodnik „Piast” donosi w korespondencji z Huty Wysowskiej w Gorlickiem*, 1919, nr 2 z 3 stycznia, s. 4).

³⁴ „Goniec Krakowski” – dziennik lwowskiego koncernu prasowego Roberta Battaglii, wydawany w Krakowie w latach 1918-1926, reprezentujący kierunek polityczny polskiej Narodowej Demokracji, redagowany w tym czasie przez Jana Stankiewicza.

którego wciągnięto dawnych moskalofilów. Popi ruscy krzyczą, że Rusini będą mieli swoje osobne karpackie, ruskie państwo. Na wiece te nie dopuszcza się oczywiście Polaków. Powiadają, że ksiądz ruski w Łosiu³⁵ ogłosił się starostą i że jest tam ruska żandarmerya. Sprawą tą powinny by się zająć władze polskie i nie dopuszczać do rozognienia się antagonizmu polsko-ruskiego. Popi ruscy nie prowadzą tej agitacji z pewnością z własnej inicjatywy, ale jest to robota tych, którzy rozpętali burzę w Galicji wschodniej.

A. K.

Łemkowszczyzna

*Agitacja agentów czeskich i ruskich w Sądecczyźnie. – Odbieranie przysięgi od chłopów w cerkwiach. – Rusini gromadzą zapasy broni. – Bolszewicy. – Aresztowania ruskich przywódców.
(Od naszego korespondenta.)*

Nowy Sącz, 15 stycznia. – Rusin zamieszkały na pasie karpackim w powiecie nowosądeckim, grybowskim lub gorlickim, w mowie potocznej co kilka słów używa wyrazu „łem”. Stąd Rusinów zamieszkałych na tym pasie z czasem nazywano „Łemkami”, a z czasem sami Rusini z owego pasa ziemi karpackiej nazwali ziemię tę Łemkowszczyzną.

W ślad za tem doszli do przeświadczenia, iż „Łemkowszczyzna” to „istynno ruska zemla”.

Jak gdzieindziej w Galicji, tak i na „Łemkowszczyźnie”, dzielą się na dwa wrogie sobie obozy: ukraiński i staroruski vulgo moskalofilski. Nie przeszkadza to jednak, że tak jedni jak i drudzy, podszczuwani przez agitatorów są zgodni w nienawidzeniu wszystkiego, co polskie.

W czasie wojny, gdy przez pewien czas brak było podszczuwaczy, sami chłopci ruscy zachowywali się poprawnie i w braterskiej zgodzie żyli z ludnością polską. Po zmianie rządu, w szczególności po powrocie agitatorów, stosunki zmieniły

³⁵ Chodzi o ks. Iwana Durkota (1870-1931), aktywnego działacza ruchu rad łemkowskich w 1918 r., członka Ruskiej Rady Powiatowej dla powiatów gorlickiego, jasielskiego i krośnieńskiego. Być może w tym czasie zastąpił on ks. Jurczakewycza, pierwszego przewodniczącego tej rady. Ks. Durkot formalnie proboszczował w Klimkówce, ale podlegała mu też cerkiew we wsi Łosie, zaczynającą pełnić rolę faktycznego ośrodka parafii. Kolatorem parafii był właściciel posiadłości większej w Klimkówce, Jan Stapiński, jeden z najbardziej znanych liderów polskiego ruchu ludowego w Galicji, w czasie opisywanych wydarzeń prezes Polskiego Stronnictwa Ludowego – Lewica i członek Polskiej Komisji Likwidacyjnej.

się. Naprzód odbyto szereg wieców chłopskich. W rezultacie tych wieców zaczęto wprowadzać formułkę wilsonowską o samostanowieniu i doprowadzono do absurdum. Jedna gmina – w zależności od zapatrywań politycznych przebywającego w niej prowodyra – świadczyła się za przynależnością do Ukrainy, druga do Rosyi, inna jeszcze do państwa czeskiego, a inna do republiki słowacko-węgierskiej.

Wybrano Radę narodową staroruską i radę narodową ukraińską. Władzom polskim oświadczone, iż „z narodem ruskim z Łemkowszczyzny” mogą się porozumiewać tylko za pośrednictwem tych Rad narodowych. W konsekwencji od władz polskich zaprzestano przyjmowania poruczeń, odmówiono stworzenia milicji gminnych, dostawiania do przeglądu popisowych, płacenia podatków i dodatków, dostarczania w minimalnej ilości oznaczonego kontyngentu ziemiopłodów.

Pousuwano wójtów i pisarzy gminnych dotychczasowych chociaż byli Rusinami, uważając ich za „służalców lachińskich”³⁶, a wprowadzono „prawosławnych”.

Na pisma władz powiatowych zupełnie nie odpowiadano, a w protokołach gminnych wpływno na to, by „ku wiecznej pamięci zaznaczyć beczelność polską”, jak to napisał w protokole nauczyciel T. w gminie J.

Chłopów, którzy mimo wszystko usiłowali przywieźć nocną porą produkta rolne do Nowego Sącza – ustawione warty zatrzymywały i odprowadzały do gminnych „atamanów”, którzy zatrzymane produkta za karę konfiskowali i składali w urzędach gminnych lub cerkwiach „na rzecz ruskiego dobra ogólnego”.

W cerkwiach od chłopów odbierano przysięgi, iż to tylko czynić będą, co im nakaze jedna lub druga Rada narodowa.

Wszystkie te fakta urzędownie zostały stwierdzone, jak również niezwykle zgromadzenia broni i amunicji, w czym pomocni byli żołnierze czescy, rozlokowani na Orawszczyźnie.

Gdy wreszcie stwierdzono szerzenie bolszewizmu przez niektórych agitatorów, przybyłych z Rosyi, gdzie przebywali jako jeńcy austriaccy, nareszcie zdecydowały się władze polskie na wkroczenie i wydanie stosownych zarządzeń. Akcję tę rozpoczęło tutejsze starostwo w ubiegłym tygodniu przy pomocy asystencji wojskowej, po uprzednim porozumieniu się z P[olską] K[omisją] L[ikwidacyjną] i otrzymaniu stosownych dyrektyw.

Mimo jednakże całej łagodności, wyrozumiałości i tolerancji musiano zarządzić przyaresztowanie ks. Michała Dorockiego, parocha w Złockiem koło

³⁶ Lachińskich – poprawnie: lackich, od słowa – Lachy, określającego w języku ruskim Polaków katolików w naznaczeniu pejoratywnym.

*Muszyny*³⁷, i nauczyciela Piotra Truskawieckiego³⁸ w Jastrzębiku. Charakterystyczne, że ten ostatni, pochodzący z polskiej rodziny, po powrocie z trzyletniej niewoli w Rosyi powrócił jako zdeklarowany Rusin, i zaopatrzony silnie finansowo bez wytnienia szerzył na lewo i prawo rosyjski bolszewizm w całej jego jaskrawości. Aresztowanych w niedzielę w nocy odstawiono do Krakowa.

(r)

10. Raport Zygmunta Lasockiego, naczelnika Wydziału Administracyjnego Polskiej Komisji Likwidacyjnej w Krakowie kierowany do Prezydium Rady Ministrów w Warszawie o sytuacji na granicy południowej, w tym o agitacji czeskiej wśród Łemków; Kraków 18 stycznia 1919 r.; mszps, kopia, Biblioteka Naukowa PAN i PAU w Krakowie, sygn. 4177, k. 47-48.

Komisja Rządząca
Wydział Administracyjny

Kraków, dnia 18go stycznia 1919

L. 9/prez.

Do
Prezydium Rady Ministrów
w Warszawie

[...]

Czeskie oddziały graniczne niepokoją nadto także i ludność pogranicznych gmin galicyjskich, wpływają na Rusinów w powiatach Nowy Sącz, Grybów, Gorlice, Jasło i Krosno i zachęcają, by żądali przyłączenia ich do Czech.

[...]

Naczelnik Wydziału Administracji Komisji Rządzącej
*Lasocki, m[anu] p[ropria]*³⁹

³⁷ Zob. przypis 16.

³⁸ Zob. przypis 17.

³⁹ *Manu propria* (łac.) – własnoręcznie.

11. Prasa polska o działaniach czeskich na Łemkowynie w lutym i marcu 1919: a) „Głos Narodu”⁴⁰, 1919, nr 44 z 27 lutego; b) „Kurier Polski”⁴¹, nr 74 z 29 marca, s. 1⁴².

Machinacje na Łemkowszczyźnie

Gorlice, 25 lutego

Przed trzema dniami przechwyciła nasza straż w Wysowy (na samej granicy węgierskiej) patrol czecho-słowacką z 3 żołnierzy złożoną, która jednak łatwo dała się rozbroić i odwieźć do Tarnowa⁴³. Prawdopodobnie była to patrol zaśląkana za rekwizycjami a może w charakterze wywiadowczym. Zresztą na granicy spokój.

Wśród spokojnej dotąd ludności wsi ruskich agitacja niektórych księży popierana pieniędzmi z zagadkowych źródeł, wydaje już owoce. W Bartnem, wsi sąsiadującej z ks. Jurczakiewiczem, chłopci strzelali wczoraj do żandarmów przybyłych po spis koni. Wójta i 3 innych Rusinów zaaresztowano i osadzono w aresztach sądu w Gorlicach. Lud ruski naszego powiatu złączony jest tak wieloma nićmi własnej potrzeby i wygody z naszymi władzami i instytucjami, że tylko sztucznie rozdmuchane wrzenie wytwarzać może takie objawy. Niestety burzyciele chodzą cało i nikt ich nie niepokoi, cierpi tylko ślepy miecz.

Agitacja na Łemkowszczyźnie (od spec[jalnego] korespondenta wojennego)

Na Łemkowszczyźnie odbył się w ciągu marca cały szereg poufnych zgromadzeń, zorganizowanych przez staro-rusinów za wiedzą i poparciem rządu czecho-słowackiego. Na zgromadzeniach tych we Florynce, pow[iat] Grybów, w Brunarach pow[iat] Grybów, w Krynicy, pow[iat] Nowy Sącz, i t. d., postanowiono

⁴⁰ „Głos Narodu” – dziennik krakowski ukazujący się od 1893 r., w 1919 r. redagowany przez Ryszarda Woyczyńskiego; reprezentował linię zbliżoną do Kościoła katolickiego.

⁴¹ „Kurier Polski” – dziennik informacyjno-polityczny wydawany w Warszawie od 1893 r., od czasu pierwszej wojny światowej organ konserwatywnej Grupy Pracy Narodowej, potem polskich grup wielkoprzemysłowych.

⁴² Za „Kurierem Polskim” przedrukowały to doniesienie dzienniki krakowskie: „Ilustrowany Kurier Codzienny” (*Intrygi czesko-rosyjskie na Łemkowszczyźnie*, 1919, nr 89 z 1 kwietnia, s. 2) i „Czas” (*Łemkowszczyzna a Czecho-Słowacy*, 1919, nr 85 z 1 kwietnia, s. 1).

⁴³ W Tarnowie mieścił się ośrodek kontrwywiadu polskiego, wyznaczony do monitorowania sytuacji na południowej granicy Polski.

odmówić rządowi polskiemu rekruta, podatków i t. d. W myśl proklamacji rządu czeskiego, rozrzucanych za pomocą półoficjalnego pisma „Hlas ruskoho lidu” wydawanego po czesku i po rusku, oraz w myśl zapadłych uchwał na tych zgromadzeniach, Łemkowszczyzna ma być oderwaną od państwa polskiego połączona z rusnacką częścią Górnych Węgier i wcielona do państwa czecho-słowackiego. Czesi zdolali przekonać do tej idei wielu przywódców staro-ruskich, którzy w porozumieniu z Izwolskim⁴⁴ zdecydowali się propagować ideę czecho-słowacką także na Łemkoynie, póki nie odrestauruje się wielka Rosja. Na czele akcji staro-rusko-czecho-słowackiej stoi b[yły] poseł na sejm galicyjski Kuryłowicz⁴⁵ z Sanoka, dalej adwokat z Muszyny dr Hassaj⁴⁶, który obecnie przebywa jako staro-ruski mąż zaufania przy rządzie czeskim w Pradze, dalej b[yły] poseł na sejm węgierski dr Beskid⁴⁷ z Preszowa, wreszcie redaktor „Hołosa ruskoho narodu” (Preszów) Witkowski⁴⁸ i t. d. Proklamacja z dnia 9 lutego, datowana z Pragi, a ogłoszona także w gazecie „Hlas ruskoho lidu”, oświadcza w imieniu Łemków,

⁴⁴ Aleksandr Izwolski (1856-1919) – polityk rosyjski, minister spraw zagranicznych (1906-1910), a następnie ambasador Rosji w Paryżu, gdzie po upadku caratu nadal prowadził działalność polityczną, mającą na celu rekonstrukcję Rosji niebolszewickiej.

⁴⁵ Włodzimierz Kuryłowicz (1867-1951) – radca Sądu Krajowego we Lwowie, przewodniczący Sądu Okręgowego w Rymanowie, jeden z liderów ruchu staroruskiego, poseł do Sejmu Krajowego galicyjskiego od 1906 r. i do austriackiej Rady Państwa od 1907 r. z okręgu Sanok, w tzw. pierwszym procesie wiedeńskim działaczy rusińskich (1915) skazany na karę śmierci, zamienioną przez cesarza Franciszka Józefa na dożywotnie więzienie i amnestionowany w 1917 r., utracił mandaty parlamentarne.

⁴⁶ Aleksander Hassaj – prawnik, działacz rusiński w Galicji, przed pierwszą wojną światową odbywał praktyki adwokackie i sądowe w Muszynie i Nowym Sączu, był też jednym z redaktorów gazety „Łemko” (Nowy Sącz), w 1916 r. został skazany na śmierć w tzw. drugim procesie wiedeńskim, wytoczonym kilkunastu działaczom rusińskim z oskarżenia o zdradę państwa, ale ostatecznie ułaskawiony. Uczestniczył w wiecu we Floryncie 5 grudnia 1918 r., gdzie był współautorem prorosyjskich rezolucji, oraz w zjeździe galicyjskich rusofilów 26 grudnia w Sanoku; następnie lobbował na rzecz Rusinów w Pradze.

⁴⁷ Antonij Beskyd (1855-1933) – adwokat i polityk rusiński na Węgrzech północnych, reprezentujący opcję prorosyjską, radca prawny greckokatolickiej diecezji użhorodzkiej, w latach 1910-1918 poseł do parlamentu węgierskiego, po rozpadzie Austro-Węgier współtwórca Ruskiej Rady Narodowej (Stara Lubowla, Preszów) i Karpatoruskiej Rady Narodowej w Preszowie; w składzie delegacji czeskiej uczestniczył w Konferencji Pokojowej w Paryżu (1919), potem był dyrektorem Ruskiego Banku Narodowego w Użhorodzie (1920-1925) i od 1923 r. do śmierci – gubernatorem Rusi Podkarpackiej.

⁴⁸ „Hlas ruského lidu” („Голосъ рускаго народа”) – tygodnik redagowany w Preszowie w dwóch wersjach językowych – rusińskiej i słowackiej przez Dymitryja Wysłockiego (nie Witkowskiego) wraz z ks. Romanem Prysłockim, proboszczem Żegiestowa. Ukazywał się niecały rok i został zastąpiony w 1921 r. przez czasopismo „Ruś” (Русь). Wysłockij (1888-1968) uczestniczył w 1918 r. w pierwszych wiecach na terenie Łemkowyny, a następnie działał w Czechosłowacji i Stanach Zjednoczonych, gdzie pisał i redagował gazety pod pseudonimem Wanio Hunianka.

że od dzisiaj uważają się za autonomiczną część czecho-słowackiej republiki. Byłoby bardzo pożądanem, aby rząd polski wykazał nieco więcej niż dotąd zainteresowania dla tej agitacji i poczynił potrzebne zarządzenia.

Jest rzeczą niesłychaną, aby w państwie naszym sfory najrozmaitszego rodzaju precliczków i czarnosecińców bezkarnie grasowały po całym Podkarpaciu

G.

12. Zygmunt Lasocki, Wspomnienia szefa administracji P. K. L. i K. Rz.⁴⁹, Kraków 1931, s. 57-58.

[...]

Ówczesnemu nieprzyjaznemu stanowisku Czechów wobec Polaków i wpływom czeskim przypisać należy także pewne wydarzenia na Łemkowszczyźnie. Wśród ludności rusińskiej w powiatach gorlickim, grybowskim i nowosądeckim, rozwiniętą została przed wojną silna agitacja moskalofilska. Stłumiły ją na początku wojny krwawo wojska austriackie, wieszając wielu winnych i niewinnych. Po przewrocie, gdy się stosunki między Polakami a Czechami zaostrzyły, rozpoczęli ci agitację na Łemkowszczyźnie w tym kierunku, by się ludność tamtejsza ruska oświadczyła za połączeniem z Czechosłowacją. Rozszerzano w gminach ruskich pisma agitacyjne w tym kierunku. Krążyli też agitatorzy zaopatrzeni w pieniądze. Utworzyła się była dla Łemkowszczyzny „Ruska Naczelna Rada”⁵⁰, która domagała się od ludności ruskiej wyłącznego posłuchu dla siebie, z pominięciem władz polskich i wzywała ją do niestawiania do wojska polskiego i niepłacenia podatków (załącznik 41)⁵¹. Agitacja ta doprowadziła już była nawet do czynnego wystąpienia przeciwko polskiej straży bezpieczeństwa. Prasa polska wskazywała na wrzenie wśród ludności ruskiej na Łemkowszczyźnie i antypaństwową działalność jej przywódców (95). Zaaresztowanie kilku prowodyrów i agitatorów doprowadziło jednak ludność – pamiętającą jeszcze dobrze niedawne represje austriackie – do opamiętania.

⁴⁹ Skrótów oznaczają: Polska Komisja Likwidacyjna, Komisja Rządząca. Por. przypis 24.

⁵⁰ Naczelna Rada Ruska została utworzona 5 grudnia 1918 r. na wiecu delegatów łemkowskich we Floryncie i miała w ich intencji stanowić instytucję polityczną, kierującą administracją Łemkowiny; na jej czele stanął ks. Mychajło Jurczakewycz, a następnie – pod jego nieobecność – Aleksander Cichański, sekretarzował Radzie Dmytro Sobyn.

⁵¹ Zob. w tym zbiorze dokument nr 7.

(95) „Gazeta Lwowska” z 3. stycznia⁵², „Goniec Krakowski” z 17. stycznia⁵³, „Głos Narodu” z 27. lutego⁵⁴, „Czas” z 1. kwietnia⁵⁵, „Ilustr[owany] Kurier Codzienny” z 1. kwietnia 1919⁵⁶ itd. Z powodu zupełnego nieorientowania się w sprawie akcji antypaństwowej prowadzonej na Łemkowszczyźnie i bardzo niewłaściwego występowania na tle sporów z jednym z urzędników, zmuszony byłem usunąć komisarza P[olskiej] K[omisji] L[ikwidacyjnej] w Grybowie i zastąpić go urzędnikiem administracyjnym⁵⁷.

13. Zygmunt Lasocki, naczelnik Wydziału Administracyjnego Polskiej Komisji Likwidacyjnej w Krakowie, o okolicznościach odwołania Kazimierza Ramuła ze stanowiska komisarza w Grybowie; b.d.; mszps; Biblioteka Naukowa PAN i PAU w Krakowie, sygn. 4179, k. 34.

Wobec zupełnego nieorientowania się w prądach nurtujących wśród ludności ruskiej na Łemkowszczyźnie i z powodu demagogicznych wystąpień, zmuszony byłem usunąć komisarza P[olskiej] K[omisji] L[ikwidacyjnej] w Grybowie⁵⁸ i zastąpić go urzędnikiem. Komisarz ten był mi przedstawionym jako kandydat na to stanowisko przez jakiś wiec. Kandydatów takich z reguły nie akceptowałem, uczyniłem jednak w tym wypadku podobnie jak przy obsadzaniu posady komisarza w Strzyżowie wyjątek i zastosowałem się chętnie do „woli ludu”, spodziewając się po wykształceniu i stanowisku społecznym kandydata – z którego rodziną byłem zaprzyjaźniony⁵⁹ – iż urząd swój odpowiednio

⁵² Por. dokument nr 9a.

⁵³ Zob. dokument nr 9b.

⁵⁴ Zob. dokument nr 11a.

⁵⁵ Por. dokument nr 11b.

⁵⁶ Por. dokument nr 11b.

⁵⁷ Rozwinięcie tego zdania, usunięte z drukowanej wersji wspomnień Lasockiego, stanowi dokument nr 13.

⁵⁸ Chodzi o Kazimierza Józefa Baldwina-Ramuła (ur. 1862), prawnika, absolwenta Uniwersytetu Jagiellońskiego (1885), pierwszego prezesa Krakowskiego Klubu Cyklistów, potem sędziego w Jasle, członka Rady Powiatowej w Grybowie, właściciela obronnego dworu renesansowego w Jeżowie (dziś część Wilczyšk); jego syn, Iwo Kazimierz (1894-1915) poległ w walkach nad Sanem w czasie pierwszej wojny światowej. Podczas drugiej wojny Jeżów był konspiracyjnym punktem początkowym na szlaku przewożenia uciekinierów z okupowanej Polski na Węgry przy udziale przewodników łemkowskich.

⁵⁹ Lasocki znał się z kuzynostwem Kazimierza Ramuła – Ludwikiem Ramułem, architektem i działaczem społecznym, z którym współpracował podczas pierwszej wojny w ramach akcji

piastować będzie. Zawiodłem się w zupełności. O zaślepieniu jego na antypaństwową działalność niektórych czynników ruskich, niekarność wobec władzy przełożonej i gorszącym sporze z jednym z urzędników Polaków⁶⁰, świadczą najwymowniej ustępy z jego drukowanej odezwy, którą żegnał się z ludnością powiatu:

„Z gorącą podzięką zwracam się również do ludności ruskiej, powiat nasz zamieszkującej, do prezydium i całej rady ruskiej, nie mogąc przemilczeć, że lojalne stanowisko tejże wobec władzy polskiej, ułatwiało niczem niezmqcone współzycie, utrzymanie ładu, spokoju i porządku.

Jednomysłne uchwały ludowego wiecu odbytego w Grybowie są dla mnie najcenniejszą nagrodą za pracę około dobra powiatu i zadośćuczynieniem za walkę z tymi obcymi, którzy z potrzebami naszymi zapoznać się nie chcieli i nie umieli.

Toteż, gdy krecia robota austriackich zaprzańców chce szerzyć waśń domową i niweczyć naszą pracę ofiarną i zmarnieć krwawy nasz trud, gdy chcą nas uczyć patriotyzmu przy pomocy swoich żandarmów, ci co wczoraj nam Polskę pluli w twarz – więc «Twierdzą nam musi być każdy próg, Tak nam dopomóż Bóg!»

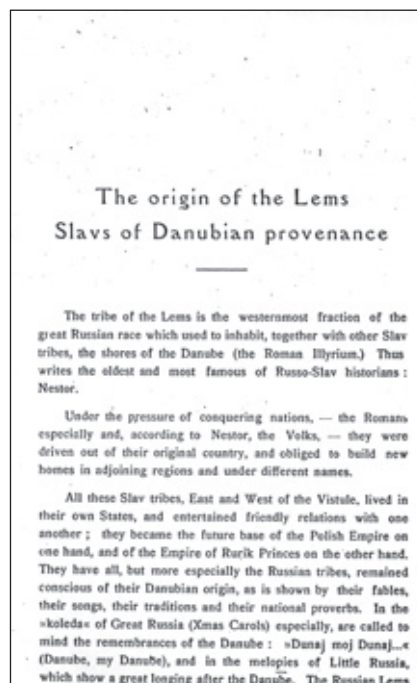
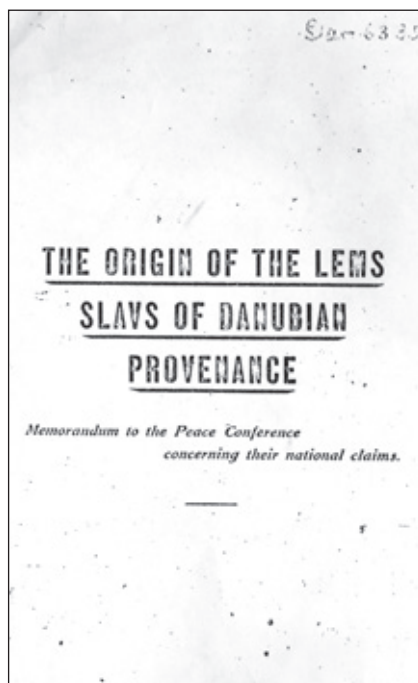
Nie przypuszczała zapewne Konopnicka, jak użyje jej „Roty” zacierzewiony szlachcic polski, występujący razem z przywódcami ruskimi, rozwijającymi działalność antypaństwową przeciwko władzy polskiej, „tymi obcymi”, i obrzucający obelgami urzędnika Polaka, z którym toczył osobiste spory.

Tragifarsa grybowska wskazuje z jakimi czasem niespodziewanymi trudnościami spotykało się ze strony ludzi, po których chyba najprędzej spodziewać się było można współdziałania i pomocy.

pomocowej dla uchodźców i internowanych z Galicji w Austrii, oraz z jego żoną, Marią z baronów Heydlów.

⁶⁰ W lutym 1919 r. Ramuła na stanowisku komisarza Polskiej Komisji Likwidacyjnej w Grybowie zastąpił Siedlecki.

14. Memorandum Karpatoruskiej Rady Narodowej⁶¹ do konferencji pokojowej w Paryżu⁶²; Preszów, 20 kwietnia 1919 r.; druk *The origin of the Lems Slavs of Daubian provenance. Memorandum to the Peace Conference concerning their national claims*, b.r i m.w.

⁶¹ Karpatoruska Rada Narodowa została utworzona na kongresie delegatów rusińskich w Koszycach 21 grudnia 1918 r. z połączenia Ruskiej Rady Narodowej z Preszowa i Rady Łemków, jako wyrazicielka nowego – proczeskiego – kursu politycznego, zadeklarowanego wobec fiaska poprzednich dążeń do połączenia Rusi Karpackiej z Rosją. Rada wydelegowała Antonija Beskyda do rozmów w Pradze i na konferencję pokojową w Paryżu.

⁶² Konferencja pokojowa po pierwszej wojnie światowej obradowała w Paryżu od 18 stycznia 1919 r. do 21 stycznia 1920 r. z udziałem 27 zwycięskich państw.

— 4 —

have also kept, in their national anthem: «Oj Dunaj, oj Dunaj, čistá voda»; the memory and the name of the Danube are to be found in different denominations. Safarik, the most learned scholar of Slav antiquity, quotes a passage of Ammian Marcel XVII, 12., 13. Eusib. Vit. Const IV. 6., where this author refers to the «Sarmates limigants» who lived in northern Hungary, at the foot of the Tatras. In 334, they expelled from their country its conquerors, the Jazyges, who had to beg for shelter and help of the Victafales and the Quedes. According to Safarik, the present Russia Lems of the Southern political districts of Samok, Jaslo and Sans (p. 209, 210, 936, 937.), owe their origin to these Sarmates. One thing proves that this supposition alone is exact: it is the fact that the Russians living in the northern hills of the Beskidy, the regions of Lemish dialect, and those of the Magyar Comitatus of Spil, Sarik, Zemplin use the same dialect and have the same customs. The most noticeable symptom is the use of the word «lem», instead of the Russian word «lik», marking a difference between this and all the other Russian tribes. Thus, further than Uzhhorod and Uzok, the regular Russian expression of «lik» is used. From this word «lem» is derived the name of the Lems and of their dialect. There is no doubt that the Lemish tribe once formed a part of the Great Moravian Empire (Velká Morava) and that the Christian faith was preached there by Cyril and Method, considering that the limit of the Prague diocese stretched (according to the foundation act of 970.) to the East as far as the Bug and the Stry and bordered on the Empire of Cracow, and from there stretched to the Magyar frontier and to the Tatra Mountains, (Safarik, Slav Antiquities p. 433.)

The faith of Cyril and of Method has, to this day, been defended by the Russian Lems, as the true rampart of their nationality against all Polish snares and acts of violence.

— 6 —

At the time of the foundation of Great Poland, diverse Russian tribes joined together to form in the East, an only Empire: the Empire of Rurik. In 862, the fighting tribe of the Varyagians, called by the Russian Slavs, and led by Rurik, entered Novgorod and, in 862, the victorious Oleg, Rurik's successor, occupied Kiev, the Mother of all Russian towns (from Nestor). Since that time, the Varyages, the Slavs and other tribes of like origin adopted the collective name of Russians. There was originally no animosity between Polish and Russian Princes. These amicable relations ceased as soon as the Poles gave up the Slav traditions of the time of Cyril and Method and of Great Moravia, and became the pioneers of Rome in the struggle between Germano-Latin West, and Greco-Slav East, by entering the service of Rome as vanguard against the East.

Antagonism between German-Latin West and Greco-Latin East. The Poles pioneers of Rome. The Catholic propaganda serves their political ends: violent conversion to catholicism and polonization of Russian territories.

Poland, converted to Roman catholicism, soon engaged in proselytism, thus becoming an instrument of strife in the hands of Roman West against the Greco-Slav East, represented mainly by Russia.

During the reign of Casimir the Great, this religious struggle between Russians and Poles reached its climax in the territories of Vladimir, of Russian Galicia and especially in the Lemish territory of Southern Galicia, adjoining the Polish territory of Cracow.

— 5 —

Occidental or Roman-German Christianity and Oriental or Greco-Slav Christianity.

In all the Empire of Great Moravia as well as in Poland, the influence of the Slav Apostles had introduced the oriental — hyzantian form of Christianity, having Slav as its liturgical language. But Rome (as seat of the popes and of the Roman-German Empire), the popes and their associates the Roman-German Emperors spread the Latin-Christianism, in which the cross was nothing but an instrument of oppression and extermination of the Slav tribes. With Latin Christianity was introduced in Slav countries the Germano-Roman feudal regime, in order to enslave the Slav tribes. Tithes were later on forced upon the peasants, and also serfdom, unknown in the primitive life of the Slav tribes, which was based on purely democratic principles. Germano-Latin christianism became an arm and means of political, economic and national conquest and of subjugating popular classes. Christianity became a most powerful lever, the Drang nach Osten of the Germans (see Palacký's History of the Czech Nation) a great number of colonists, sent in Slav countries to work for the German-Latin propaganda, became privileged agents, enjoying supremacy over the people and the Slav clergy.

The beginning of the organization of the Russian and Polish Empires and their relations.

The Lekh tribes (Polish) united, in the 2nd half of the IXth century, at Czenno to form Great Poland (under the reign of the powerful Siemowit). Little Poland, — that is to say the tribe of the Lems of High Vistula, — was joined by the Moravian king Svatoptuk, to the Empire of Great Moravia.

— 7 —

Historical and ethnographical evolution of Lemish Russia. Forced Latinisation and Polonisation. Their numerical results.

The country of the Lemish Russians formed the westernmost part of Red Russia, which owes its name to the colour of the bricks used in building the towns of that part of Galicia. The main towns of Red Russia were: Przemyśl, Sanok, Czeresk, Halicz and, later on: Lwow.

During the reign of the Radslavichs and Romanovitch families, Hungarian Russia, formed a part of Red Russia (see Zubrzycki and Nikolaj Beskid).

When the Empire of Great Moravia began to crumble down, the Poles, coming from the north of the Varta basin, took Cracow and its immediate neighbourhood. These districts, situated to the South of the Vistula, were Russian, as is proved by Murator's historical document quoted by Václav Alexander Masojovskij on the 374th page of his book: «Pierwotne dzieje Polski Litwy» (Ancient history of Poland and Lithuania, edited 1846.)

In this document, it is said that the Russian district spread as far as Cracow (et fines Russiae usque in Cracov).

The scholar Dionisius Zubrzyckij (Grenzen zwischen der russinischen und polnischen Nation in Galizien, Lemberg 1849.) emits the opinion that Cracow also belonged to Russian districts.

The Polish historian Kadłubek writes that, after the war against prince Casimir the Great of Kijew, Boleslav the Brave subjugated the Croats living North of the Tatra Mountains. It is to be supposed that that submission only concerned the Croats living West of the Danajec, for the princes Boleslas and Vladimir had made this river the frontier between Poland and Russia.

— 8 —

At that time Tarnow was the frontier town. Even later on, as is proved by ancient documents, that town had a Russian municipality.

To this very day, one can find a great resemblance between the customs, the habits, the dress and even the language of the Poles inhabiting the northern region of the Tatras and the Lemish Russians. From this we can infer that, in reality, these Poles are polonised Russians.

After the death of Vladimir the Great, during the guerilla between Svatoplek and Jaroslav for the conquest of the throne of Kijew, the Polish king Boleslav the Brave took possession of Red Russia (in 1018). But, as soon as 1031, Jaroslav I expelled the Poles and brought the Russian frontier once more to what it had been.

When, after the battle of Kalka, in 1224 Russia had to give in to Tartar rule, the Poles once more began to filter into Russian territory, West of the Dunajec.

The polonization of Russian districts, begun under the reign of Boleslav the Brave, was resumed in 1340 by Casimir the Great, with the conquest of Red Russia. Even at that time, the Lems of Russia were grouped under the supremacy of Poland. At the time of that supremacy, the Russian inhabitants were expelled from their native country and exterminated by the help of the Roman cross and of the Polish sword. The ethnographic frontier between Russian and Polish elements began to move from West to East of the river Dunajec, and further as far as the San, and, in the North, far beyond that river. The Russian Lems found a natural refuge in the Carpathians and their buttresses, and there they remained ever since.

The expulsion and extermination of the Russian people in Lemish districts, and in Galicia in general was caused by the latinisation of the Church with which polonisation went hand in

— 9 —

hand (Zobrzycki, page 25.) At the same time, the Russian territory was colonized by the Poles and the Germans in the West, and by the Tartars in the East. To force the native Russians into submission to the new Polish regime, the Greco-Catholic Russians were not recognized as Christians by the Polish magistrates. They were consequently treated like pagans and outlaws:

No civic right was granted to them, and they were refused even juridical protection (see Dlugosz, Naruczewicki).

Land belonging to Russians was considered *res nullius* and, taking this fact as a pretext, the kings of Poland gave away extensive Russian properties to the Polish nobility who colonized and worked the ground as they chose. They created the inhabitants like serfs who, akin to slaves: *«Gleban adscripti»*, were not even allowed to leave the land that had been torn away from them and yet had to cultivate that land for their masters and their oppressors.

Land belonging to the Russian Church had previously been confiscated in favour of the Greco-Catholic Church and of its Polish clergy. In that way the estates of the Church of Maszick were given by king Casimir the Great to the bishops of Cracow. In 1434, king Ladislaw Jagiello seized the estates of the Russian diocese of Przemyśl, situated in the Dookla defile, and gave them to the Roman diocese of the same town, to which they still belong. The same king gave the Russian cathedral of Przemyśl to the Polish diocese. (Przemyśl Archives). The fiercest enemy of the Russian people and of their rite, king Sigismund III., took from the Russians, in 1550, the Russian Church, built by a Russian prince on the site of the Sanok Castle, and gave it to the Poles; on the demand of the Russians of Sanok, he allowed them to build another church in the town, on the condition that it should be built in 3 days. The Russian parishioners of Sanok bought an

— 10 —

old wooden church in the village of Jasiniow and, by working night and day, managed to rebuild it in 3 day, at Sanok, where it remained until 1798.

Not only was the Russian clergy deprived of the church estates and prebends, but, at the time of the Union to Papacy, they were compelled to pay the Polish clergy a tithe on the land that had been left to the Russian priests who cultivated the ground. If the corn was not sufficient to pay the tithe, the Russian priests had to give the Poles, their brothers in Jesus Christ, cattle, flour, cheese, clothes and other products. In some places, the Russian clergy was even compelled to do heavy manual labour on the estates of their Polish masters (see Die Ruthenische Frage in Galizien, von Anton Dambazanski beleuchtet von einem Russen, Lemberg, 1850). There used formerly to be, at Sanok, a Russian diocese possessing great landed properties. The Russian buildings were at the foot of the mountain, which to this day is called: *«Gora wladycza»* (Bishopric Mount). These properties now belong to minor orders and Polish colonists.

The Poles, and especially the Polish priests, have often burnt documents belonging to the Russian Church and forged new ones so as to benefit the Roman Church and the Polish clergy.

The old privileges and the documents as well as gold and silver articles belonging to St. George's church at Leopold, a particularly sacred church for the Russian people, were stolen. This fact is proved by the document (*Salvus conductus*) which Michael, king of Poland, was obliged to sign on July 8th, 1672 on the unanimous and insistent demand of the Russian bishop of Przemyśl, of the archbishop of Kijew, Anton Vinicki and of Joseph Somalski, bishop of Leopold and of Galicia, to the end of prosecuting these brigands who had robbed the Russian Church of its sacred treasure. (See *Zbiór wiadomości historycznych i aktów*

— 11 —

dotycznych sie dziejow kosciołnych na Rusi, page 45-50, and the book already quoted: *Die Ruthenische Frage*, etc.)

The Russian nobility (the boyars) were also deprived of all their rights. A great part of this nobility was exterminated and their estates confiscated. Many of its members took refuge in adjoining countries; but the others, in order to preserve their existence and their goods, submitted to latinisation or polonisation. These afterwards became the worst and most cruel persecutors of their own people and of their Church. That is why we find, especially under Austrian rule, Russian names amongst the worst oppressors of the Russian people (see *Kiewskaja Istorija*, Moskwa, 1837, p. 138 and *Otazn wiku Sigismunda III. Sierczynskiego*, Lwow, 1858).

It was forbidden to the Russian middle classes to carry on any sort of business or trade or to possess houses in the town. The Russian peasants were treated more drastically still. They were deprived of all human rights. Not only was land taken away from them but also liberty; their farms, worked for the benefit of Polish lords, did not even ensure their subsistence. That is why the Russian population is dying in such great numbers, complete famine having often been experienced by them (see the Polish historians Lelewel, Naruczewicz, Moraczewski and others). When their own forces were not sufficient to oppress the Russian people and the Russian Church, the Poles called to the Germans or to the Hungarians for help. Konrad, prince of Marov, acting on these principles, established in Great Poland the Order of Teutonic Knights which was to help in propagating the German-Roman Christianity, little did he think that, later on, that very order would turn against Poland. Casimir the Great behaved in the same way. The Polish Chroniclers *Kroner* (p. 211) and *Strovoitski* (p. 12) confirm the fact that that king even introduced German colonists in the country adjoining Poland (i. e. in the Lemish Land.)

— 12 —

The main German colonies were near Rzesov, Frystek, Krosno and elsewhere. Little by little the members of these colonies forgot their mother tongue, and kept nothing German but their names. They were completely Polishised.

The same fact was noticeable in the case of Lesek, prince of Cracow, who, in 1213, asked the Hungarian king Andrew to help him in his fight against the Polish sovereign. In 1214, Lesek obliged Andrew to have his son Koloman, aged 5 years, crowned king of Galicia by the archbishop of Ostrohom, and betrothed his 3 years old daughter to Koloman.

During this transitory Polo-Hungarian reign, the forced latinisation of the Russian Church was propagated by Cracow and Hungary in such a provoking manner that the Russian people, the boyards and the clergy took steps towards opposing the proceedings. The statistics of the Greco-Catholic diocese of Przemyśl, to which Lemish Russia belongs, show best the results obtained by latinisation and by the systematical colonization carried on by the Poles and their sovereigns in Russian Galicia. According to the account made by the Roman-Catholic bishop Stanislas Szamanski to pope Alexander VII. in 1660, — mentioned by Francis Siarczyński in his history of the town of Jaroslav of 1826, p. 97, — the Russian diocese of Przemyśl counted, in 1660, 3460 Russian priests and 3,000,000 Russian parishioners, whilst, in 1849, according to Dionysius Zubrzycki's book: *«Grenzen zwischen der russischen und polnischen Nation in Galizien»*, the Russian population counted altogether 700 priests and vicars and 800,000 parishioners belonging to the Greco-Russian religion. In 1914, according to the official annuary, the Russian population of this diocese numbered 1,250,492. The Polish Catholics gained all that the Russian population lost. Considering that the Russian population grows from year to year, one can only explain the decrease of the members of the Russian Church by the fact that the

— 13 —

main part of the Russian population has been Polishised and latinised.

In the same way has an important part of Lemish Russians been latinised and Polishised. According to Dr. Zubrzycki's testimony of 1849, there were, on the whole of the territory inhabited by Lems; 17 villages and towns numbering 90,000 inhabitants of Russian nationality who possessed 129 Greco-Catholic churches. Until 1849 there were, in all the Lemish territory, only 3 Roman-Catholic churches, namely: in the towns of Muszyn, Jylitz and Jalska, and only 4,400 Roman-Catholics, i. e. Poles and other foreigners. There is no doubt however that, amongst these, can be found many Russians who, as happened in 1682 at Jylitz and at Muszyn, were compelled to abandon the Russian rite in favour of the Roman-Catholic rite.

Such was also the fate of all the Galician population and of the territory which, according to the learned prelate Jan Krasinski, stretched as far as Cracow (*Roscolonia quae Carpathorum montes non longe ab urbe altigit Cracovia*).

From the above mentioned statistics of the Russian population of Lemish Russia in 1914, we see that Lemish Russia obstinately resisted to Polishisation and latinisation.

Polish aspirations to Lemish Russia refuted by history, archeology, geography and ethnography.

The Poles used to try and prove that Russian Galicia, and especially the Lemish Land, is a Polish territory.

Amongst the Polish fanatics who have not feared to forge history, geography, archeology and ethnography, the great scholar Maciejowski, is specially remarkable for his book: *«Pierwotne dzieje Polski a Litwy»*, dated 1846. This Polish scholar, gives

— 14 —

the Polish frontier as passing beyond the San, thus annexing all Lemish Russia, as the president of the Polish Government Paderewski, wishes to do in 1919. Maciejowski pretends that the greater part of the Russian population of this territory, with the exception of an insignificant fraction of Poles and of immigrants, derive their origin from Russian colonists to whom Casimir the Great had granted permission to settle down on this territory.

Zubrzycki proves that a greater nonsense than this assertion could hardly be.

To this Polish assertion are opposed:

- I. History.
- II. Geography.
- III. Ethnography.

Historical proofs.

a) In 1348, after the first conquest of Russian Galicia, Casimir the Great sold to Peter Kolaczky, judge at Rogi, 110 acres of land with hereditary leasing rights. This document can be found in the land and estate register of Galicia, *livres Fundationum*, Volume 101, p. 100.

It is to be noticed that, according to that document, the village of Rogi is situated in Russian territory, near Krosnov (*in Villa Rogi in terra Russie prope Crosso sita*).

b) Six years later, in 1354, after the second conquest of Russian Galicia, Casimir the Great gave his delegate Nukoslav, in remembrance for the service he had rendered him in persuading the Tartars not to make an alliance with Russia, the town of Rzesov, situated according to the document, in Russian territory, with all the land belonging to that town and fortified long before by the Russian boyards. (*Opidum Rzeschewienza cum sue toto di-*

— 15 —

stricta, in terra Russie situm, secundum quod antiquitas per Serenissimos ducis Russie existit limitatum).

This chart describes the western part of this territory and calls to notice the fact, that the frontier passes on the left of the village of Dombrow as far as the village of Lancyanko (now Lazajsk) to the right, following the Russian Land up to the neighbourhood of the town of Czudac (Versus Russian).

Zubrzycki remarks, in the above quoted book, that, until 1849, 4000 Russian orthodoxes lived at Lazajsk and in the villages surrounding the towns of Danbrov, Wierzowice, Siedlanka, etc., and had 3 churches and two parishes.

This privilege of king Casimir is to be found in the archives of the Polish kings at Warsaw and in *Codex diplomaticum Rzymski*, vol. I., p. 204.

c) In 1434, king Ladislas Jagiello made Januse, Polish roman-catholic bishop of Przemyśl, a present of Russian national properties, situated in Russian territory in the district of Sarech. (The royal chart says: *«In terra Russia districto Sarcensi»*). These estates are still the property of the roman-catholic bishop of Przemyśl. In 1512, king Sigismund approved of this gift. The original of this chart is to be found with the roman-catholic archives.

The aspirations of Messrs Paderewski and Maciejowski concerning the Russian Lemish Land, west of the river Wislok, are completely annihilated by these charts of the Polish kings.

Geographical proofs.

a) Simon Starowolski, one of the best Polish geographers, in his book: *«Polonia sive status Regni Poloniae descriptio»*, edited first in 1632 at Cologne on the Rhine, thus describes the frontiers of Russian Galicia:

— 16 —

Red Russia, the best and richest province, is limited to the South by Hungary, Moldavia and Bessarabia; to the East by the desert of Scythia and the independent country of Moscow; to the North by White Russia, divided by the rivers Styr and Pripiet; to the West by Little Poland (i. e. the duchy of Cracow and Sandomir), by the rivers of Wislok and Veprus. According to that document, all the region between the rivers of Wislok and Veprus, i. e. the territory of Rzesov, of Jasel and a great part of the territory of Tarnov, was comprised in the Russian territory which stretched to the South of the river San as far as the Wieprz (Veprus).

This Polish geographer even considers Rzesov as a Russian town.

b) Andreas Cellarius defines the Russian frontiers in the same way during the first half of the XVIIth century in his book: *»Descriptio Regis Poloniae«*. Rzesov, Krosno and Rymusov are considered as Russian towns.

c) Mathias Strykowski (in *Sarmatia Europea*) considers Krosno, and Martin Kromer Lezajsk, as Russian towns.

d) Matcujowski, in his already quoted book, says that, according to Murd's chart the Russian frontier went as far as Cracow under the reign of Misyslav.

Ethnographical proofs.

In his book, Zubczycki gives another proof that the Russian Lemish people are autochthonous. He calls that region the country Under Beskydes. This region begins South of the Hungarian Carpathians, near the Bialka and Oseturnia, Russian village situated in the extreme West and numbering 1862 inhabitants in 1849, and stretches eastwards to the comitatus of Spis, Saris, Zem-

— 17 —

plin, Uzhhorod and further still. It is inhabited by people having the same mode of life, the same language and the same religious ceremonies.

Zubczycki counts more than 650,000 Russian inhabitants and 971 Russian churches. This Hungarian Lemish people inhabits the region stretching from the Dunajec where begins the series of Russian villages of Slachova, Bialovoda, etc., to which correspond, in Hungary, the group formed by the villages of Lipnik, Polvark, Litmanov, Jarembin, Krepak, etc.

The inhabitants together with their compatriots, of like faith and like language, form a large family and have the same national life. Consanguineous and social relations unite them.

This ethnographical identity between the Russian Lems of Carpathian Hungary and Galicia is the most striking proof that the Russian Lems of Galicia are an autochthonous people and at the same time eloquently refutes the Polish pretensions to Lemish Russia.

Geographical frontiers of the Lemish territory.

Lemish mountains and rivers and their names (of Russian and not Polish origin). The riches of the soil and its products.

The Lemish Land occupies a strip of territory stretching Eastwards from the source of the rivers Dunajec and Poprad and embraces the villages of Slachova, Bela and Cerna Voda and Javoriky North of the Hungaro-Galician frontier and the village of Lipnik Velki, South of that frontier. We shall only deal with the northern frontier of the Lemish country, i. e. the frontier between the Lems and the Poles, for the villages situated on the territory of former Hungary have already, by the wish of their inhabitants, been joined to the Czechoslovak Republic. The

— 18 —

northern frontier of the Lemish Land begins on the Dunajec, near the borough of Krosno, follows the mountain ridge North of Slachova and Bjela Voda; further on it turns southwards, taking in the village of Cerna Voda and ends in former Hungary. The little town of Pivniczna, East of Cerna Voda is already polonised, but still has 400 Russian inhabitants. The watering town of Stawica, West of Slachova, has also recently been polonised, although it still numbers a fairly important Russian minority. East of Pivniczna, starting from the Poprad, the frontier turns northwards leaving in the country the Russian villages of Zubek, Verchemia Velka, Uhryn, Zlocke, Barnoviec, Cačov, Nova Ves, Skladziste, Maciejova and Korolewa-Ruska; then it turns to the East, going round the Russian villages of Belcareva, Florinka, Vavka, Losje, Sklarki, Doliny, Bjeljanka, Rychnwald, Ropica Ruska, Macina Velka, Rozdjetje, Bodnarka, Votja Cekinska, Foljuk, Klopontica, Peregrymka, Mrukova, Berelova, Skalniki, part of the village of Kut, Myscova, Chyryva, Trostana (Trzeziana), Zawadzka Rymanevka, Balucjanka, Velka, Ladin (Ladzin), Woroblik Kralevisky, Woroblik Slachotzky, Bosko (Besko), Zarsin, Kustarevci, Jurawci, Srogow and Vetrilow where it reaches the San which forms, from its source (in the Ulok pass) to the village of Vetrilow, the Eastern frontier of the Russian Lems. The Lemish villages are partly on the top of the Carpathians, called Beskydes (wooded) in that region, and partly on the northern slopes of these mountains, principally in the districts of Krosno and Sanok. The Carpathians are lower in that part and accessible by means of a few defiles, the most important of which are the passes of Ljuchow, of Dukla, of Lupkow and of Ulok.

The main rivers watering the Lemish territory are: the Poprad, the Voslaka and its tributaries, the Ropa flowing from the West and the Jaslica from the East, the Wislok, and the San with its tributary the Ostava which comes from the Lupkow pass.

— 19 —

The whole of the Lemish country is rich in naphtha, in salt, in coal and in iron ore. Hot water springs are to be found at Zegiestov, Krinica and Vysova ferruginous and sulphurous springs at Vapene and many other as yet almost unknown watering towns.

Whole regions are thickly wooded, mostly with beech and fir trees. A great part of these forests belong to the State. The population live mostly by breeding and agriculture. The ground not being everywhere appropriate for the culture of wheat or rye, they grow mostly oats, barley and potatoes. The industries of wood and of naphtha are developing; the latter being mostly in the hands of Jews and of foreigners such as English, French, Belgians and Americans, who employ Lemish workers.

Statistics. — Vital conditions before, during and after the war.

The above mentioned regions are still inhabited by Russian Lems with the exception of the boroughs of Masina, Jaslica, Bukovsko, Rymanev and Sanok the population of which is foreign (Polish) and for the main part Jewish. In the district of Sanok however, some villages have a mixed population (Russian and Polish).

According to the statistics of the Greek-Catholic Church (patriarchate of Przemyśl for 1914), the part of the Lemish territory which has so far resisted to polonisation and has kept its national and ecclesiastical character numbers 145 Russian parishes, 189,295 members of the Greek-Catholic Church besides 29,828 Roman-Catholics (mostly Poles) and about 18,000 Jews. Thus we have 80% Russians, 12 1/2% Poles and other Christians and 7 1/2% Jews. But on the other side of the present geographical frontier of Lemish Russia, as it has been traced higher, in the former Russian country (now polonised), one finds a Russian minority numbering about 10,000 inhabitants scattered

— 20 —

in the towns and villages of Przyszew. Zajtse, of which 2,234 are Russian parishioners. As already mentioned, a great number of Russian Lems emigrated to America, mostly to U. S. A. The number of these emigrants, who had to leave their country, because of its deplorable economic conditions, and find work, runs to more than 100,000. When they grow old and have earned enough money, they return to their beautiful but destitute country to die there.

There is no doubt that the number of Lems returning from foreign countries will increase as soon as Lemish Russia has shaken off the Polish yoke, and national and economical servitude. One must add that, to this day, many Russian villages can be found between the San and the Wislok, North of the towns of Krosno and Sanok where they form islands scattered amongst Polish communes, and numbering about 8,000 Russian inhabitants.

It is to be noticed that the Russian inhabitants only remained in the mountainous parts of that region. This fact shows that the Poles came as conquerors, taking the best land and leaving to the peasants only the mountainous regions, which they had to cultivate, as »Glebae adscripturae« for the Polish land owner. When Poland was divided, the starved peasant and the illiterate pope were alone left in the Russian regions; only under Austrian rule was the despotic domination of the Polish nobility gradually limited, compulsory labour done away with and schools built. The Russian Lems were the first amongst the Russian races of Galicia to enter the arena of public life. As early as 1850, Lems (Krynicky Ljachevsky, Scavinsky, Poljanaki, Zubriczy), Sembratowicz and many others) occupied important posts in the military, ecclesiastical and secular circles of former Austria. The nation began to produce intellectuals, and the people began to have higher economical, intellectual and moral standards. This fact disquieted the Poles who, in 1867, reconciled themselves

— 21 —

to the Austrians and, from that time, began once more to persecute the Russian population. About that time they invented the so-called: »Ukrainian Question«, the aim of which was to divide the Russian nation. In 1870 they began, by corruption and by violence, to spread that movement in Galicia. The Lems were the first to realize the aim of that movement, and all, without exception, opposed it so as to defend their intellectual and national unity with the great Russian nation.

From that time Galicia was once more the scene of lawsuits and prosecutions against the Russians. The most famous law-suits were those of Olga Grabar, Adolf Ivanowicz Dobrejansky, Kaldra, Gerovsky and many others. The English writers Berbek and Steed, studied this question before the war and can bear witness to the truth of our assertions.

The Russian Lems who refused to become Ukrainians were boycotted by public administrations.

But the war broke out; the Poles, faithful allies of the Germans, and the Ukrainians seized that chance of annihilating the pro-Russian Lems. From August 1st, 1914, the civil and military Austrian authorities began to imprison, to hang and to shoot the Lems. Thousands were imprisoned. All Russian intellectuals and the most intelligent peasants had the same fate. The Polish constables hanged or shot hundreds of people without any juridical enquiry being made. The goods of societies or of private people were either confiscated or destroyed by the Polish mobs. In the whole of the Lemish territory, there is not one village where some of the inhabitants were not hanged, or that was not ransacked and pillaged. And all these cruelties were encouraged by the Polish intellectuals and by their clergy. The war over, the Lems coming back either from the army or the prisons, went home and quietly resumed their occupations without dreaming of making an armed manifestation.

— 22 —

The Lems have absolute confidence in the words of President Wilson when they honour almost as a prophet. Gatherings were held in every district, and they resolved to ask the Peace Conference to annex them to Russia, or, if that should be impossible or inopportune, to the neighbouring state of the Czechoslovak Republic; but they specified that nothing on earth would induce them to be annexed to Poland. They chose delegates amongst themselves, elected a National Lemish Council and resumed their peaceful occupations which consist in cultivating the ground impoverished by the war.

But the Poles doubted their efforts, in trying to annihilate the Russian Lems. The Lemish Land has been submerged by Polish troops who, in the absence of any armed force ransacked the Russian villages, taking away the little the war had spared.

Defenceless people were shot when they would not submit. The villages of Wislok, Komancza and Szczawne were burnt down by the Polish »heroes«. The inhabitants, even children were murdered; all possessions were confiscated even to the last hen. Rivers of Russian blood are still flowing in the Lemish country. Those who were not murdered, were thrown into concentration camps, where typhus raged, or into Polish prisons over-crowded with Lems. Others, by hundreds took refuge on the territory of the Czechoslovak Republic in order to save their lives.

The claims and demands of the Russian Lems to the Peace Conference and the League of Nations.

The »Lemkowska Narodni Rada« (Lemish National Council), political organization of the Russian Lems met on December 21st, 1918, with the National Council of Hungarian Russians of Prešov. They formed an only organization, the »Karpatowska

— 23 —

Narodni rada v Prešove« (National Council of the Carpathian Russians, at Prešov). In February 1919 this corporation presented to the Peace Conference, through to Czechoslovak Delegation, a claim for the incorporation of Lemish Galicia and the territory of Russian Hungary to the great Russian nation. But, for the present, this bringing together is made impossible by the Russian situation; they therefore ask to be made an autonomous part of the Czechoslovak Republic.

This claim was presented in Paris by Mr. Anthony Beskid, chairman of the National Council of the Carpathian Russians of Prešov.

The whole nation of Carpathian Russians adhere to this claim. The incorporation of Hungarian Russia to the Czechoslovak Republic being now an accomplished fact, the National Council of Carpathian Russia at Prešov asks not to be torn from its Russo-Hungarian stock, but to be also joined to the Czechoslovak Republic.

The whole of Lemish and Hungarian Russia beg and insist on not being left to the mercy of Polish domination, which would, as has been proved by the past of Russian and Polish countries, mean certain national death for Lemish Russia.

If, for some reason, this incorporation to the Czechoslovak Republic is impossible or inopportune, we demand that the Society of Nations should guarantee the neutrality and autonomy of Lemish Russia, and that the mandate of the Society should be held either by the Czechoslovak Republic, the United States of America or Great-Britain. In any case we ask that no decision should be arrived at without the Lemish population being consulted by means of a plebiscite.

Prešov, April 20th, 1919.

For the National Council of Carpathian Russian
at Prešov:

*Походжыня Лемків, славянського народа з наддунайським коріньом. Меморандум односяче ся до їх претензий як народа скеруване до мирной конференції*⁶³

Місце, де жыют Лемкы, є высунене найбарже на захід спосеред тых заселеных ріжnymi одламами великой руской расы, яка колиси разом з інчыми славянськыми племенами занимала територю над берегами Дунаю (римску Ілїрію). Пише о тым Нестор, найстарый і найславнійший руско-славянський історик. Вышытки они выпераны інчыми народами, особливи Римлянами, але тіж, як твердит Нестор, Франками, опустили рідны стороны і збудували новы домоства на сусідніх землях під ріжными названями.

Вышытки тоты славянськы племена, на схід і на захід од Вісли жыли во своїх державах, обдаровували ся взаємном дружбом, пак остали основном польской державы і державы Руриковичів. Свідоміст наддунайських корени сохранила ся в найбільшій ступени серед рускых племен і нашла своє одзеркаліня в їх легендах, піснях, традициях і прислівях. В колядах Великой Руси выступуют навязаня до Дунаю: «Дунаю, мій Дунаю», а в піснях малорускых появлят ся мотив туги за том ріком.

Лемкы-Руснакы тіж сохранили память о Дунаю в своїм народным гимні: «Ой Дунай, ой Дунай, чыста вода». Памят о тій ріці і єй названя мож найти в розмаїтых джерелах. Шафарик, шыроко вивчений в квестии старожытных Славян, цитує Амміануса Марцелінуса XVII., 12., 13., Eusib. Vit. Const IV. 6., якіи споминат *Sarmates limigants* жыючых на теренах днешніх пільничных Мадяр при Татрах. В році 334 выгнали они зо своей державы наїздників Языгів, якіи мусіли бламати о живніст і оборону Віктофалів і Квадів. Подля Шафарика днешні Лемкы з полудньовых повітів – саноцкого, ясельского і сандецкого (с. 209, 210, 936, 937) походять од тых то Сарматів. Тото, што потверджат правдивіст той гіпотезы, то факт, же Руснакы жыючы на пільничных схылах Бескідів, регіону лемківского языка і тоты з мадярскых комітатів Спиш, Шариш і Земплін, послуگуют ся том самом бесідом і мають тоты самы обычаї. Найбарже характерне є хоснуваня слова «лем» в місце русиньского «лиш». Є то основна ріжниця медже тима, а інчыми русиньскыми групами. На схід од Ужгороду і Ужока хоснує ся слово «лиць». Од слова «лем» выводит ся

⁶³ Wywód historyczny, prezentowany w dokumencie, powtarza tezy memorandum uchwalonego podczas Pierwszego Ruskiego Kongresu w Kanadzie w 1917 r., zawarte w części niedrukowanej w tym zbiorze (por. dokument nr 1). Z języka angielskiego przetłumaczył Piotr Art, z polskiego Anna Rydzanycz.

назва Лемків і їх бесіди. Неє сомніву в тым, што племено Лемків было частю Великоморавской Державы, в якій християнську віру шырили Кірил і Мефодий. Границі пражской єпархії розтігали ся на схід (згідні з єй основательським актом з 970 р.) аж по Буг і Стыр, сусідуючы з Мало-польщом і одтамале аж до земель мадярських і Тамр (Šafárik, Słowiańskie starożytności, с. 433). Віроісповідання Кірила і Мефодия культивуване Лемками до днес є народным оружом в бою з польском невольом і агресийом.

Християнство західне, римо-німецьке а християнство східне, греко-славянське

В цілій великоморавській державі, подібні як в Польщы, апостоły Славян ввели візантійській рыв християнства зо славянським языком як літургичным. Рим, столиця латинників і римско-німецькой імперії, а при тым сам папа зо своїма союзниками римско-німецькыма цисарями, розшырили латинське християнство, в яком крест є інструментом переслідуваня і екстермінації славянських племен. Разом з латинським християнством в славянських краях был введений німецько-римській февдальний режим маючий на ціли зневоліня Славян. З часом на хлопів наложена остала десятина, а пак підданьство, незнане в простым жытю Славян, якы хоснували лем демократычны принципы. Християнство німецько-латинське як рамено і спосіб політычного, економічного, народового підбою і неволіня народа, остало наймогутнійшым нарядьом, німецьким *Drang nach Osten* (см. F. Palacky, *Dzieje narodu czeskiego*). Чысленны колонізаторы высиланы до славянських країв з цілю шыріня німецько-латинської пропаганды остали верством выбранных агентів, маючих владу над славянським духовенством.

Початкы російской і польской державы і їх взаімны односины

В другій половині IX столітя лехіцкы (польскы) племена обєднали ся в Гнезні творячы Велику Польщу (під пануваньом могучого Сємовіта). Малопольща, значыт край лемківських племен знад горной Віслы, остала прилучена корольом Святополком до великоморавской державы.

В часах формуваня ся Великой Польщы розмаїты племена получили ся на сході і створили єдине цисарство – державу Рурика. В 862 р. битне племено Варєго-Русів, прикликане рускыма Славянами, ведене Руриком дотерло до Новгороду, а в 862 р. побідитель Олег, наступця Рурика, занял Київ, матір вишиткых рускых міст (за Нестором). Од тамтого часу

Варегове, Славяне і інші племена подібного походження прийняли спільне названня «Русины». Початково не існували непорозуміння меже польськими і руськими князями. Їх дружескі відносини скінчилися в моменті, коли Поляки зрештучили з славянських традицій введені Кірилом, Мефодієм і Великоморавським Державом, остаючи раменом Риму в боротьбі германо-латинського заходу з греко-славянським сходом.

Антагонізми меже германо-латинським заходом, а греко-славянським сходом. Поляки форпачтом Риму, католицька пропаганда в службі для його політичних цілей: навертання силом на католицизм і польонізація руських земель

Навернена на римській католицизм Польща неодолга заангажувалася в прозелітизм і тым способом остала нарядьом боротьби в руках римського заходу проти греко-славянському сходови, якого головним репрезентантом была Росія. За часів Казимира Великого війна віроісповідань меже Росіянами а Поляками дішла до кульмінаційного моменту в регіоні Володиміря і руської Галиції, особливі на лемківських землях в полудньовій їх частині, при границі з краківським земельом.

Історична і етнографічна еволюція Лемківської Русі. Вимушена латинізація і полонізація. Статистичні дані

Лемковина была найбарже на захід висуненою частию Червоної Русі, яка своє названня бере од кольору цеглы хоснуваної до будови хыж в містах той частини Галиції. Головними містами Червоної Русі был Перемишль, Санок, Червень, Галич, а пак Львів. За панування роду Ростиславичів і Романовичів Мадярська Русь была частию Червоної Русі (см. Зубрицький, Миколай Бескід).

Коли Великоморавська держава зачала падати, Поляки, котрі походили з теренів на північ од Варти, опанували Краків і його околицю. Ті землі, уміщені на полудне од Вісли, были руськими землями, чого доказом є історичний документ споминаний Мураторім, а цитуваний Вацлавом Александром Мацейовським на 374 стороні його книжки *Pierwotne dzieje Polski i Litwy* (вид. 1846 р.). З того документу можна дознати ся, што руські землі граничили аж з Краковом (*et fines Russiae usque in Cracovia*). Науковець Денис Зубрицький (*Granice między ruskim i polskim narodem w Galicji, Lwów 1849*) тіж твердить, што Краків находит ся на руських землях.

Польський історик Кадлубек пише, же по війні проти Володимирови Великому, кївському князюви, Болеслав Хробри підпорядкувал собі

Хорватів, які жили на північ од Татр. Декотры додумують ся, што односит ся тото лем до Хорватів жыючых на захід од Дунайця, прото же Болеслав і Володимир установили на тій ріці польско-руську границу. В тамтых часах Тарнів был граничным містом, а подля старых документів мал пак виділену руску част. До днес мож досмотрити ся барз подібных примет в звичаях, традициях, облечыню і языку Поляків, які жыют в північных рейнах Татр, до Руснаків. З того мож внескувати, што тоты Полякы сут так наравду сполонізуваныма Русинами.

По смерти Володимира Великого, в часі борб Святополка з Ярославом о кыївскій трон, польскій король Болеслав Хробри в 1018 р. занял Червену Русь. Неодолга, бо уж в 1031 р. Ярослав одзыскал ёй і привернул попередні границі. По бою над Калком (1224 р.) Русь мусіла піддати ся Монголам, а Полякы зас зачали вдерати ся на рускы землі на північ од Дунайця.

Полонізация рускых земель, започаткувана за пануваня Болеслава Хроброго остала зновлена в 1340 р. Казимиром Великим разом з підбойом Червеной Руси. Русины нашли ся під польском владом і были усуваны зо своей землі і екстермінуваны римским крестом і польским мечом. Етнографічна границя межде рускым, а польскым населінью зачала пересувати ся на схід од рікы Дунаєц аж по Сан і далеко на північ од нього. Руснакы / Лемкы нашли натуральну остую в Карпатах, де остали аж до днес. Выгнаня і екстермінаця Русинів на Лемковині і в цілій Галиції была результатом латинізації Костела, спомаганою полонізаційом (Зубрицькій, с. 25). Рускы землі были в тым самым часі колонізуваны Поляками і Німцями на заході, а Монголами на сході. Штобы змусити Русинів до підпорядкуваня ся новому польскому урядови, місцевы власти не признавали грекокатолицкых Русинів за християн, трактували їх як поган, а громадянскы права ани охорона не были ім признаваны (см. Długosz, Naruszewicz). Землі, які належали до Русинів остали узнаны за *res nullius*. Хоснуючы тот факт як претекст, польскы королі надавали великы рускы маєткы польскій шляхті, яка колонізувала тоты землі, експлуатувала їх жытели як підданых хлопів і невільників. Тым *glebae adscripti* не вільно было опуцати одбраной ім землі, мусіли обрабляти ёй на хосен своїх властителі і переслідувачів.

Земля, яка належала до східной церкви, была уж скорше сконфіскувана, а пак переказана церкви грекокатолицкій і ёй польским священникам. Таким то способом маєток церковный з Мушыны был подаруваный Казимиром Великим краківским єпископам. В 1434 р. король Владислав Ягайло

одобрав маєток православної перемишльської єпархії в околиці дуклянського перевалу і подарував го римокатолицькій перемишльській єпархії. Тот сам король переказал тіж кафедральну церков в Перемишли католикам (архівви міста Перемишля). Найвекший ворог Русинів і їх віроісповіданя, король Зигмунт III, одобрав ім в 1550 р. церков выбудувану рускым князьом в місци саноцького замку і переказал ей Полякам. На жаданя Русинів, які жыли в Саноку, король дозволил ім выбудувати інчу церков, під условіом, што доконают того за три дни. Саноцькы Руснакы купили старый деревяный храм в селі Ясенів, працювали дньом і нічю, штобы встигнути одбудувати ей в Саноку за три дни. Стояла там до 1798 р.

Рускым священникам конфіскуваний был маєток і пребенды, за часів унії з Ватиканом были они змушаны до плачыня польскым духовным десятины од землі лишеной в їх ужыткуваню. Коли не старчыло зерна на заплату, рускы священники мусіли оддавати Полякам, своїм братьям в Ісусі Христі, статок, муку, сыры, облечыня і інчы продукты. В денекотрых місцях были змушаны до тяжкой фізичной праці в маєтках їх польскых панів (см. А. Dąbcański, Wyjaśnienie sprawy ruskiej, Lwów 1850 [1848]). Давнійше в Саноці істнувала руска єпархія, якої властністю были великы земельны маєткы. Русиньскы забудуваня стояли під гором, яка до днес є называна Владычом Гором. Тоты землі тепер належат до невеликих монастырів і польскых колоністів.

Полякы, а особливі польскы священники часто палили церковны документи, а в їх місце писали новы, неправдивы, які служыли інтересови римокатолицького костела і польского духовенства. Давны права і документи, золоты і срібны предмети, які належали до церкви св. Юрія во Львові, храму особливі важного для Русинів, были вкрадены. Доказом того є документ (Salvus conductus), які король Михал мал обовязок підписати 8 липця 1672 р. на єдноголосне і скоре жаданя руского єпископа Перемишля, архієпископа Києва Антона Винницького і Йосифа Шумлянського єпископа Львова і Галиції, з цілю гляданя бандытів які обрабували церков з ей святых скарбів (см. Zbiór wiadomości historycznych i aktów dotyczących się dziesięcin kościelnych na Rusi, с. 45-50, і цитувана позиція Wyjaśnienie sprawy ruskiej).

Вшыткы права рускуй шляхты (боярів) были ім забраны. Більшіст з них была екстермінувана, а маєткы сконфіскуваны. Вельо з них втекло до сусідніх держав. Інчы, штобы ратувати жытя і майно піддали ся латинізації і полонізації. Пак то они остали найгіршыма і найбарже

окрутныма переслідувачами свого народу і Церкви. Прото особливі під австрійським забором, находиме вельо рускых назвиск серед найгірших переслідувачів руского народу (см. Киевская летопись, Москва 1837, стр. 138 і *Obraz wieku panowania Zygmunta III, Franciszka Siarczyńskiego*, Lwów 1858).

Руска середня кляса не могла займатися ніяком економічною діяльністю, гандлем ані мати хыж в містах. Селяне були трактувані іще гірше, одобранны остали їм вишыткы права прислугуючы чловекови, земля і свобода. Их гасдівки ведены для зыску польскых панів, не давали їм утримання. Прото так вельо Русинів вмерало і часто терпіло страшливый голод (см. працы польскых істориків – Лелевеля, Нарушевіча, Морачевского і інчых). Коли сил Поляків было мало до переслідування Русинів і Церкви, прикликали на поміч Німців і Мадярів. Конрад Мазовецькі, який діяв подля тых взорів, осадил в Польщы Чын Крестоносців, якого задачом было шыріня римского християнства. Не передвиділ, што Крестоносці обернут ся проти Польщы. Так само поступувал Казимир Великий. Польскы хронікаре Кромер (с. 211) і Старовольскі (с.12) потверджают, што король ввюл німецькых колоністів до сусідуючого з Польщом краю (значыт на Лемковину). Головны німецькы колонії находили ся недалеко Ряшова, Фрыштаку, Коросна і інчых міст. З часом члены тых колоній забыли свою бесіду і остали Німцями лем з назвиска. Піддали ся цілковитій колонізації.

Тото само мало місце коли річ іде о Лешку, краківським князю, який в 1213 р. попросил мадярського короля Андрія о поміч в борбі проти начальному князюви Польщы. В 1214 р. Лешек згодил ся, штобы пятрічний сын Андрія, Коломан, был коронуваный на короля Галиції архієпископом Остергома і прирюк Коломанови свою трирічну товды дівку. В час того перехідного періоду польско-мадярской власти, насильна латинізація церкви была ведена Поляками і Мадярами в так провокуючий спосіб, же русиньскій нарід і священники рішыли протиставити ся тому. Статистычны даны грекокатолицкой перемышльской єпархії, до якої належыт Лемковина, найліпше вказуют результаты латинізації і систематичной колонізації веденой Поляками і їх суверенами в рускій Галиції. Подля даных опрацуваных римокатолицьким єпископом Станіславом Шымановським для папы Александра VI в 1660 р. (о чым споминат Францішек Сярчиньскі в своїй історії Ярославя з 1826 рока, с. 97), русиньска єпархія в Перемышли чыслила в 1660 р. 3 460 священників і 3 милийоны парохіян Русинів, коли в 1849 р. подля книжки Дениса Зубрицкого *Granice*

między ruskim i polskim narodem w Galicji, русинське насеління чыслило в цілості 700 священників і 800 тисячи парохіян греко-руського віроісповідання. В 1914 р., згідно з офіційним річником, русинське насеління той єпархії чыслило 1 250 492 особи. Польскы католики достали вишытко, што стратили Русины. Беручы до увагы звекшання ся з рока на рік русинського насеління, зменишыня чысленности вірных Церкви мож пояснити лем фактом, што значуча їх част была сполонізувана і златинізувана.

*Тым самым способом сполонізувана і златинізувана остала важна част лемківських Русинів. Подля записків др Зубрицкого з 1849 р. на Лемковині было лем 17 сел і місточок замешканых 90 тисячами осіб русинської народовости і 129 грекокатолицьких церкви. До 1849 р. на лемківських землях находили ся лем 3 римокатолицькы костелы, в Мушыні, Тыличу і Яслисках. Жыло там лем 4 400 осіб римокатолицького віроісповідання, то значыт Поляків і інчых чужынців. Певне є тото, што медже нима мож было найти вельо Русинів, якы были змушены лишыти східне віроісповідання на корыст римокатолицького, так як то мало місце в Тыличу і Мушыні в 1682 р. Така была доля цілого насеління Галиції і території, яка подля вченого пралата Яна Красінського, сігала аж по Краків (*Roscolania quae Carpathorum montes non longe ab urbe altigut Cracovia*). З приведеных горі статистычных даных што до насеління Лемковины в 1914 р. видно, же Лемкы барз операли ся полонізації і латинізації.*

Польскы претенсії до Лемковины підважены історийом, археологійом, географійом і етнографійом

*Полякы зо вишыткой силы хотіли доказати, што руска Галиция, а особливо Лемковина, є польском територийом. Серед польських фанатыків, якы не бояли ся діяти в ділині історії, географії, археології і етнографії, на особливу увагу заслугує великий вчений Мацеёвскі за свою книжку *Pierwotne dzieje Polski i Litwy* з 1846 р. Тот польскій вчений подає, же границя Польцы проходить за Саном, завляцаючы цілу землю лемківской Руси, подібні як польскій премер Падеревскі хоче вчынити в 1919 р. Мацеёвскі твердит, што векиша част русинського насеління той території, за вынятком невеликой групкы Поляків і імігрантів, походить од руських колонізаторів, яким Казимир Великий дозволил оселяти ся на тых територіях.*

Зубрицкий доказує, што тяжко о векишый нонсенс. Польскым тезам перечат: I. Істория, II. Географія, III. Етнографія

I. Историчны доказы

а) В 1348 р. по першым підбою руской Галициі, Казимир Великий продал Петрови Колачыцкому, судії в Рогах, 110 акрів (близко 45 гектарів) землі як дідичену державу. Документ продажы мож найти в реєстрах вічыстых книг Галициі, *Livres Fundatinum* (т. 101, с. 100). Треба зазначити, што подля того документу село Рогы лежыт на рускій землі, недалеко Коросна (*In Villa Rogi in Terre Russie prope Crosno sita*).

б) Шіст років пізнійше, в 1354 р. по другим підбою руской Галициі, Казимир Великий дарував заслуженому рыцарьови Янови Пакославицови, в нагороду за заслуги в одведенію Монголів од союзу з Росийом, місто Ряшів, котре находило ся подля того документу на території Руси, разом з земельом што приналежала до нього і фортифікаціями, які дуже скорше были выбудуваны рускыма боярами (*Opidum Rzeschovienza cum sue toto districtu, in terra Russie situm, secundum quot antiquitus par Serenisieuiros ducus Russie exitit limitatum*). Речений документ описує західню част той території і підчеркує, што границя проходить на ліво од села Домброва і на право до села Лежайск, вздолж рускых земель, аж до околиц міста Чудец (*Versus Russian*).

Зубрицкій подає во споминаній скорше працы, што аж до 1849 р. в Лежайску і селах попри таких місцевостях як Дембно, Вежавіце, Седлянка і тым подібных жыло близко 4 тысячы Русинів православного віроісповіданя. Мали они три церкви і дві парохії. Привілеія Казимира Великого находит ся в архівах польскых королів в Варшаві а тіж в *Kodeksie dyplomatycznym polskim* (т. I, с. 204) Леона Жыщевского.

в) В 1434 р. король Владислав Ягайло подарував Янушови, польскому римокатолицькому єпископови Перемишля, народовый маєток Русинів, якіи находил ся на саноцкій землі (в королівскым документі мож прочитати: *In terra Russia districto Sanocensi*). Тот маєток до тепер остає в руках римокатолицького перемишльського єпископа. В 1512 р. король Зигмунт потвердил споминану даровизну. Оригінал потверджыня є в римокатолицькых архівах. Документы выданы польскыма корольями цілком перечат жаданям панів Падеревского і Морачевского в однесенію до рускых земель на захід од рікы Віслок.

II. Географічны доказы

а) Шымон Старовольскі, єден з найліпших польскых географів, в своїй працы *Opisanie Królestwa Polskiego*, опублікуваній першый раз в 1632 р. в Колонії, описує границі галицкой Руси слідуючым способом: Червена

Русь, провінція найліпша і найбогатша, граничыт од полудня з Мадярами, Молдавіюм і Бесарабіюм, на сході зо скітійском пустыньюм і незалежном Московском Державом, на півночы з Білом Русю, розділеном ріками Стыр і Припят, од заходу з Малопольщом (т.є. краківском і сандомірском земльом), Вислоком і Вепжом. Згідні з тым документом, землі медже ріками Вислок і Вислока, т.є. земля ряшівска, яслиска, значуча част тарнівской, были рускы і тягали ся на полудне од Сану аж по Вепж. Подля того польского географа аж і Ряшів узнаваний был за руске місто.

б) Андреас Целларюс в першій половині XVII ст. тым самым способом описал границу Руси, в своїй книжці *Descriptio Regni Poloniae* – Ряшів, Коросно і Рыманів узнал за рускы міста.

в) Мацей Стрийковскі (в *Sarmatiae Europaeae descriptio*) уважат Коросно, а Мартин Кромер Лежайск, за рускы міста.

г) Мацейовскі во споминаній уж книжці твердит, што подля мапы Мурата, за пануваня Мстислава руска границя сігала Кракова.

III. Етнографічны доказы

В своїй книжці Зубрицкій подає інчий доказ того, што Лемкы то автохтонне насеління. Їх країну называт він Підбескідьом. Тот регіон зачынат ся на полудне од мадярских Карпат, недалеко Бялкы і Остурні, руснацкого села, яке лежыт на західніх краях і в 1849 р. мало 1 862 жытели, а пак тягне ся на схід до комітатів Спиш, Шаріш, Земплин, Ужгород і іщы дале. Жыє гын насеління, яке характеризує єднакій стиль жытя, бесіда, і релігійны обряды. Зубрицкій дорахувал ся більшыє як 650 тисячи Русинів і 971 церкви. Тоты мадярскы Лемкы жыют в країні, яка тягне ся од Дунайця, де зачынат ся пояс рускых сел, таких як Шляхтова, Біла Вода, ітд., котрым на Мадярах одповідат група сел Липник, Фольварк, Литманова, Ярембина, Кремпак ітд. Жытелі тых сел, разом з їх братми по вірі і бесіді творят велику родину і ведут єднаке народне жытя. Лучыт їх спільне походжыня і громадскы звязкы. Тота етнографічна достоменніст Лемків з карпатских Мадяр і Галициі то найтвердиший доказ того, што сут они гын автохтонами, окрем того перечыт полскым претенсиям до Лемковины.

Географічны границі лемківських земель. Лемківскы горы, рікы і їх названя (походжыня руского, а не польского). Богатство землі і єй плодів

Лемковина занимат пояс території, якій тягне ся на схід од джерел Дунайця і Попраду, а обнимат села Шляхтова, Біла Вода, Чорна Вода,

Явірky на пiлнiч од грaницi мaдьярско-гaлицькoй i сeлo Вeликiй Липник нa пoлуднe од нeй. Бyдeмe зaнимaти сe лeм пiлнiчнoм грaницьoм лeмкiвськoй зeмлi т.є. тoм мeджe Лeмкaми a Пoлeякaми, прoтo жe сeлa рoзмiщeнe нa бывшiй тeритopiї Мaдьяр, згiднi з вoльoм iх жытeли бyли прилyчeнe дo Чeхoслoвaцькoй Рeспyблiкe. Пiлнiчнa грaниця Лeмкoвинe зaчынaт сe нa Дyнaйцю нeдaлeкo Кoрoстeнкa i прoхoдит вздoлж гiр нa пiлнiч од Шлeхтoвы i Бiлoй Вoды, нaк скрyчaт нa пoлуднe, oбнимaт Чoрнy Вoдy i кiнчyт сe нa дaвнiй мaдьярськiй грaницi. Мiстoчкo Пивничнa, якe лeжыт нa схiд од Чoрнoй Вoды oстaлo yж спoлoнiзoвaнe, фyрт жыє в ним 400 Рyснaкiв. Кyпeлi Шaвниця нa зaxiд од Шлeхтoвы тiж oстaли спoлoнiзoвaнe, aлe дaльшe мaют знaчyчy рyснaцкy мeншyнy. Нa схiд од Пивничнoй, зaчынaючy од Пoпрaдy, грaниця скрyчaт нa пiлнiч, лишaт нa тых зeмлях тaкy рyскy сeлa як Зyбpик, Вiрхoвнe, Угpин, Злoцкe, Бapнoвeц, Чaчiв, Нoвa Вeс, Склaдистe, Мaтiйoвa i Кoрoлeвa Рyскa, нaк скрyчaт нa схiд i iдe вздoлж тaкых рyскых сeл як Бiлцaрeвa, Фьлoринкa, Вaфкa, Лoсe, Шкляpкy, Дoлинe, Рыхвaлд, Рoпиця Рyскa, Мaцинa Вeликa, Рoздiлe, Бoднaркa, Вoлe Цeклинскa, Фoлюш, Клoпiтниця, Пeрeгpимкa, Мpyкoвa, Бeрeзoвa, Скaльник, чaст сeлa Кyтy, Мысцoвa, Гыpoвa, Тжцянкa, Зaвaдкa Рымaнiвскa, Бaлyтянкa, Вiлькa, Ляджын, Вoрoблик Кoрoлiвськiй, Вoрoблик Шлaхoтськiй, Бoськo, Зaришын, Кoстaрoвiцi, Юpивiцi, Сpoгiв, Вiтpилiв, дe дoтeрaт дo Сaнy. Рiкa тoтa од свoix джeрeл (в Ужoцкым Пeрeвaлi) дo сeлa Вiтpилiв є схiдньoм грaницьoм зeмeль пpинaлeжных Лeмкaм. Иx сeлa пo чaстi лeжaли вoсoкo в Кaрпaтaх, нa oдтинкy нaзывaным Бeскiдaми (лiсистымa), a пo чaстi нa пiлнiчных схылaх тых гiр, гoлoвнi в oкoлицях Кoрoснa i Сaнoкa. В тым мiсци Кaрпaты сyт низкy i дoстyпнy зaвдякy пeрeвaлaм, тaкым як Лeлюхiвськiй (Тылицькiй), Дyклeянськiй, Лyпкiвськiй i Ужoцькiй. Нaйвaжнiйшy рiкy Лeмкoвинe тo Пoпpад, Вислoкa i єй дoплывы, Рoпa, якa тeчe зo зaxoдy, Ясeлкa зo сxoдy, Вислoк i Сaн з дoплывoм Oслaвa i джeрeлaми в Лyпкiвськым Пeрeвaлi.

Цiлa лeмкiвськa кpaїнa є бoгaтa в нaфтoвy poпy, сiль, yгeль i рyдy жeлiзa. Гoрeчy джeрeлa нaхoдят сe в Жeгeстoвi, Кpеницi i Висoвi, a жeлiзнy i сiркoвy в Вaпeннoм i вeльoх iных, iщy нeзнaных кyпeлях.

Цiлий тoт рeгiон є гyстo пoрoсeнный лiсoм, гoлoвнi бyкoвым i ялицьoвым. Вeкшyнa тых лiсiв тo дepжaвнa влacнiст. Мiсцeвe нaсeлiнe yтpимyє сe з yпpавы poслин i хoвaнe звiрят. Зeмля нe вcяди нaдae сe пiд сiйбy пшeницi aбo жытa, прoтo oбciвaт сe єй гoлoвнi вiвcoм, яpцьoм i oбсaджaт кoмпepямi. Рoзвивaт сe пpoдyкцiя з дeрeвa i нaфты, тoтa дpyгa

находит ся головні в руках Жыдів і інчых чужынцив, таких як Ангλικы, Французы, Бельгы і Американиці, котры принимают до работы лемківских робітників.

Статистычны даны: условія жытя перед войном, в час ей тырваня і по ей закінчынню

Вымінены території сут фурт заселены Лемками, за вынятком Мушыны, Яслиск, Буковска, Рыманова і Санока, де населіня є чуже (польске) і головні жыдівске, хоц на саноцкій земли в денекотрых селах мішане (руснацке і польске).

Подля даных грекокатолицкой церкви (Перемишльській Патріярхат, 1914), тота част Лемковины, яка до тепер операт ся полонізації, сохранила свій народный і церковный характер, чыслит 145 русиньских парохій і 189 295 вірных приналежных до грекокатолицкой церкви в однесіню до 29 828 римокатоликів (головні Поляків) окрем того близко 18 000 Жыдів. Виыток тото дає 80% Руснаків, 12,5% Поляків разом з інчыма християнами і 7,5% Жыдів. Натоміст по другій стороні теперішньої географічної границі Лемковины, як было скорше подане, на давных рускых землях (тепер сполонізуваных), находит ся русиньска меншына, яка чыслит 10 тисячи осіб розсіяных в реїоні Ряшова і Заліся, з посеред яких 2 234 осіб то русиньскы парохіяне. Як уж было споминане, вельо Лемків выемігрувало до Америки, головні до Зєднаных Штатів. Чысло тых емігрантів, котры мусіли опустити край з огляду на тяжкы економічны условія, штобы найти роботу, є більше як 100 тисячи. Коли ся зостаріют і одложат дост пінязи, вернут до свойого красного, хоц доведеного до біды, краю, штобы в ним вмерти. Певне є, што чысло Лемків, які будут вертати з чужыны побільшыт ся, коли Лемковина зошмарит польске ярмо, народну і економічну неволю.

Треба доповісти, же медже Саном а Вислоком, на пілніч од Коросна і Санока, до днес мож найти вельо руснацкых сел, які сут островами серед польского населіня, жыє в них бизко 8 тисячи Русинів. Вартат тіж зазначыти, што Руснакы сут в тым реїоні лем на землях гірских, є то доказ того, што Полякы приишли гев як заграбники, загорнули найліпшы землі і лишыли хлопам лем гірскы терены, котры мусіли они управляти як *glebae adscriptus*⁶⁴ для польских земельных властителі. Тоты остатні

⁶⁴ *Glebae adscripti* (łac.) – przypisani do ziemi.

в часах заборів Польщы заголодили хлопів. На споминаных теренах остали лем люде неписменны. Аж під австрійським забором деспотычна домінация польской шляхты поступенні была ограничана, а примусова робота была зліквідувана. Побудуваны были школы. Лемкы як першы серед виштыкых галицкых Русинів вошли на сцену публичного жытя. Уж в 1850 р. Лемкы (Керницькій, Ляховскій, Скавиньскій, Полянський, Зубрицькій, Сембратович і вельо інчых) занимали высокы становиска войсковы, духовны і світскы в австрійським цисарстві. В лемківській громаді зачала творити ся верства інтелігенції, а серед народу шырили ся вышшы економічны, інтелектуальны і моральны нормы. Тот факт збурил спокій Поляків, які в 1867 р. погодили ся з Австріяками і од товды зачали на ново переслідувати Руснаків. Менше більше в тым часі выдумали они так звану «українську квестію», якої цілю было вытворіня поділу в рускым народі. В 1870 р., на терені Галиції, завдякы насильству і корупції, зачали они вводити тот плян в жытя. Лемкы першы зрозуміли ціль того руху і виштыкы без вынятку протиставили ся йому, боронили інтелектуальной і народовой єдности великого руского народа. Од того часу Галиция іщы раз стала ся сценом судовых процесів і переслідувань Русинів. Найбарже знаны были розправы Ольгы Грабар, Адольфа Добрянського, Колдры, Ёровского і інчых⁶⁵. Англицкы авторе Бербек⁶⁶ і Стід⁶⁷ занимали ся том квестієм перед войном і можут засвідчыти о правдивости наших тверджынь. Лемкы, які одмовили задекляруваня української народовости, были бойкотуваны публичном адміністрацієм. Товды то выбухла война. Полякы, вірны союзники Німців, а тіж Українці, выкорыстали шансу знищыня проросійскых Лемків. Од 1 серпня 1914 р. цивільны і войсковы австрійскы власти зачали арештувати, вішати і розстрілювати Лемків. Тисячы трафили до вязниц. Виштыкы рускы інтелектуалісты і барже світлы селяне розділили єднаку долю. Польскы шандаре вішали і розстрілювали соткы люди без засуду. Маєток громадскій і приватный был конфіскуваний або нищений гурмами Поляків. На цілій Лемковині сохранило ся лем єдно село, в яком нихто не был повішений або обрабуваний. До тых виштыкых окрутных діянь

⁶⁵ Proces Olgi Grabar i towarzyszy miał miejsce we Lwowie w 1882 r.

⁶⁶ William John Birkbeck (1859-1916) – angielski teolog i liturgista, korespondent dziennika „The Times”, autor: *Religious Persecution in Galicia (Austrian Poland)*, London 1912.

⁶⁷ Henry Wickham Steed (1871-1956) – brytyjski dziennikarz i historyk, redaktor dziennika „The Times” w latach 1919-1922, autor: *A Short History of Austria-Hungary and Poland*, London 1914.

заохочували польскы інтелектуалісты і духовенство. По закінчюню войны Лемкы вертали домів з войска або вязниц і в спокою на ново піднимали давне жытя, не прібуючы нияких збройных выступлінь. Барз вірили в слова президента Вільсона, для якого мали чест праві як для пророка. В каждом повіті проходили згромаджня, на яких было узгоднене, штобы звернути ся з прошыньом до мирной конференції в Парижі о прилучыня Лемковины до Росії, а коли было бы то неможливе або невыкональне, до сусідньої Чешской Республики. Было підчеркнене, што нич на тій землі не переконат їх до анексії Польщом. Лемкы выбрали делегатів, установили Народну Раду Лемковины і вернули до своїх мирных занять, до яких зачысляло ся обрабляня землі знищеною войном.

Полякы подвоили высилок, штобы знищити Лемків. Их землю заняли польскы воякы, котры в часі неприсутности буд-якой збройной формациі, обрабували рускы села, одбираючи їх жытелям того, што іщы не втратили в час войны. Коли тоты люде лишены всякой обороны операли ся, были розстрілюваны. Села Вислок, Команчу і Щавне спалили польскы «герои», їх жытели разом з дітми вымордували, а маєток сконфіскували до остатньої куры. Потокы руской кырви фурт течут Лемковином. Тых, яких не замордували, замкли в концентрацийных лаграх, де шаліл тифус, або до польскых вязниц выполнених Лемками. Соткы інчых уратувало своє жытя втікаючи до Чехословацкой Республики.

Претенсії і жаданя Лемків зголошены на мирній конференції і Лізі Народів

Народна Рада Лемків⁶⁸ стрітила ся 21 грудня 1918 р. з Народном Радом Мадярскых Русинів з Пряшова⁶⁹, спільні утворили они Карпаторуску Народну Раду в Пряшові. В лютым 1919 р. Рада представила на мирній конференції посередництвом чехословацкых делегатів жаданя

⁶⁸ Narodowa Rada Łemków – chodzi tu o występującą pod tą nazwą grupę delegatów Naczelnej Rady Ruskiej, która po wiecu we Florynce (5 grudnia 1918 r.) udała się na teren Węgier północnych (Słowacja) w celu skoordynowania działań politycznych z Rusinami węgierskimi. W skład grupy, zwanej też Komitetem dla Współpracy i Wspólnej Organizacji z Rusią Węgierską, wchodził: Dymitryj Wysłocki, Jarosław Kaczmarczyk, Andrij Gagatko, Aleksander Cichański, Dymitryj Sobyn, ks. Wołodymyr Chylak.

⁶⁹ Chodzi tu o Ruską Radę Narodową, utworzoną 8 listopada 1918 r. w Starej Lubowli, która potem przeniosła się do Preszowa i stała się wtedy najbardziej wpływową instytucją polityczną Rusinów na Węgrzech, przeciwstawiającą się działaniom ukraińskim. Promotorem jej linii politycznej był Antonij Beskyd. Rada dążyła do związku państwowego Rusi Karpackiej z Rosją demokratyczną. Nazwa Rady miała szereg wariantów, które można spotkać zarówno w źródłach, jak też w historiografii – Narodowa Rada Rusinów Węgierskich, Preszowska Rada Narodowa.

прилучыти лемківску част Галиції і мадярской Руси до великой Росіі. Теперішні обставины не давали такой можности з огляду на ситуацію в якій є Росія. В звязку з тым пропонує ся прилучыня до автономной Чехословацкой Республіки. Жаданя того было передставене в Парижі паном Антонієм Бескыдом⁷⁰, ведучым Карпаторуской Народной Рады з Пряшова.

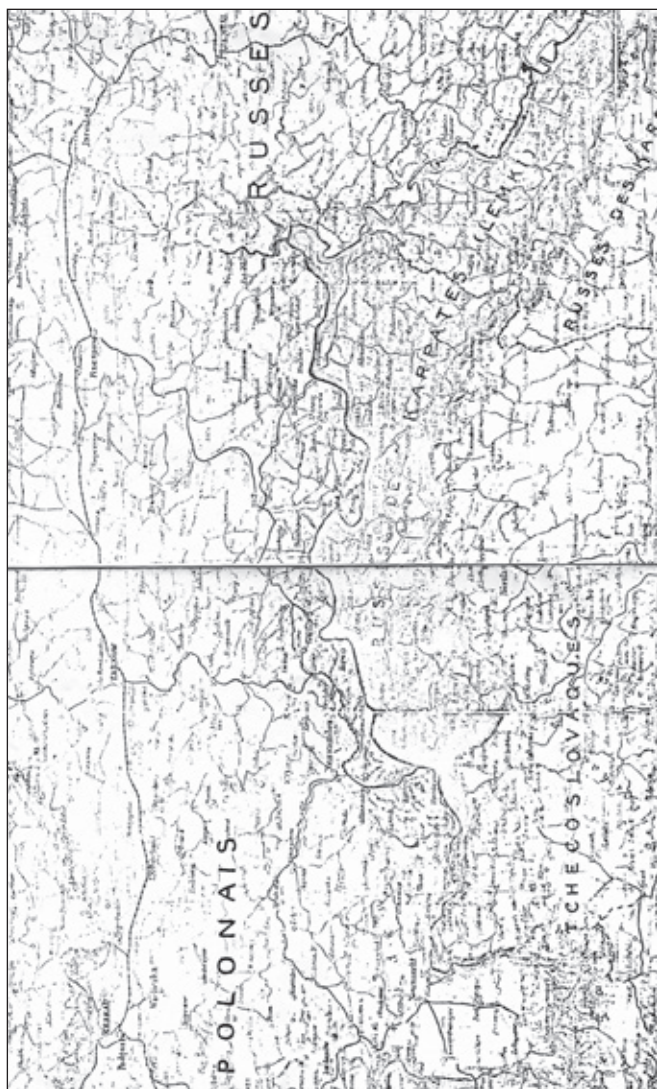
Цілий нарід Карпатских Русинів прихылят ся до жаданя, бо прилучыня Мадярской Руси до Чехословацкой Республіки є уж фактом. Карпаторуска Народна Рада вносить о неодрываня лемківской часті Галиції од закарпатских братів. Жытелі цілой Лемковины і Мадярской Руси благают і натискают на того, штобы не лишати їх на ласку польской домінації, яка подля історії держав рускых і польскых означат для Лемків смерт народа. Коли бы з буд-якых причин получыня з Чехословацком Республіком не было можливе або невыкональне, жадаме штобы Ліга Народів загарантувала неутральніст і автономію Лемковины, а мандат Лігы был справуваный Чехословацком Республіком, Зєднаныма Штатами Америки або Великом Британієм. Жадаме, штобы każde рішыня односяче ся до Лемковины было підняте по консультації з лемківскым населіньом дорогом плебісциту.

Пряшів, 20 квітня 1919 р.

Од імени Карпаторуского Народного Совіту:
Антон Бескыд, Димитрій Собин

⁷⁰ Zob. przypis 47.

15. Dymitr Markow⁷¹, *Memorandum o aspiracjach narodowych Małorosjan w dawnym Cesarstwie Austro-węgierskim*; Paryż, 1919; druk, Dmitrij Markoff, *Mémoire sur les aspirations nationales des Petits-Russiens de l'ancien empire austro-hongrois*, [Paris, 1919].

⁷¹ Dmitrij Markow († 1938) – galicyjski polityk rusofilski, lider orientacji rosyjskiej, poseł do austriackiej Rady Państwa od 1907 r. i do Sejmu Krajowego galicyjskiego od 1913 r., zmarł na emigracji w Bratysławie.

Mémoire sur les aspirations nationales des Petits-Russiens de l'ancien empire austro-hongrois.

Dans les frontières de ce qui était hier encore l'Autriche-Hongrie, vivent 4 millions 1/2 de Russes, appartenant à la branche petite-russienne de la nation russe et connus, en Autriche-Hongrie, sous le nom officiel de « Ruthènes ». Les Petits-Russiens occupent en masses compactes ou en majorité écrasante (75 %) toute la Galicie à l'est du San, ainsi que la partie carpathienne de la Galicie occidentale jusqu'aux sources supérieures du Poprad et du Dounajetz, pays connus sous le nom de « Lemkocztina ». En Bukovine, la population russe, constituant en chiffres ronds 350.000 habitants, occupe les départements de Zastavna, Kotzmann, Vachkovitz, Vischnitz, Tschernowitz, Storonenetz et Sereth. En Hongrie, plus d'un demi-million de Russes occupent en masses compactes les comitats de Szarosz, Bereg, Ungvar, Ung, Zemplin et de Marmaros-Szigeth. En outre, il y a tant en Galicie qu'en Bukovine et en Hongrie des oasis russes et des régions plus ou moins vastes entourées par d'autres populations appartenant aux nations polonaise, roumaine ou hongroise. Les pays ci-dessus mentionnés appartenaient jusqu'au milieu du XIVe siècle à la prin-

cipauté russe, principauté galicienne-vladimirsk, avec les villes-capitales de Galitsch et de Lwow, la première fondée par le prince galicien-russe, Vladimirko, la seconde par le roi de Galicie, Léon. Par un accord survenu entre un parent des princes galiciens, Louis de Hongrie et le roi de Pologne, Casimir le Grand, la Galicie russe fut incorporée à l'état polonais. En 1772, au temps du partage de la Pologne, Marie-Thérèse avait revendiqué pour la couronne de Hongrie, la Galicie russe, ou, comme on l'appelait alors, la Russie rouge (Russia minor, Russia rubra) s'appuyant sur les droits de parenté entre les rois hongrois et les princes galiciens. Quelques années plus tard, la Bukovine fut aussi attribuée à l'Autriche-Hongrie. Dans les actes et les documents du gouvernement austro-hongrois, la partie orientale, partie russe, de la Galicie, était toujours dénommée « Russia rubra » « Rothrusland » par opposition à la partie occidentale, partie de la Galicie nettement polonaise et constituant, comme on le sait, le grand-duché de Cracovie avec les principautés d'Auschwitz et de Zator. Cette distinction d'une partie russe en Galicie se reflétait dans la vie gouvernementale et politique, et se maintint jusqu'en 1860-1867. C'est ainsi qu'il y avait un Gouvernement spécial à Lwow, tandis qu'à Cracovie, en raison de la population polonaise, il y avait une administration particulière.

Au point de vue de la culture, les Petits-Russiens habitant la Galicie, ne connaissaient, il y a une trentaine d'années, aucun parti politique. Le paysan russe de Galicie s'estimait et se disait russe; il était profondément attaché au rite oriental russe de l'église chrétienne. Il n'était alors nullement question d'une culture nationale « ukrainienne », ni d'un séparatisme « ukrainien ». L'Ukraine n'était connue que comme une

— 2 —

expression géographique, comme la marche avancée de la Russie du Sud, remplie de traditions historiques russes, connue dans l'histoire et la littérature mondiales pour le rempart et la barrière de l'unité et de la civilisation nationales russes contre les Turcs, les Tatars et les Polonais.

Les malentendus qui s'étaient produits entre la Russie et l'Allemagne après le Congrès de Berlin, devaient inévitablement avoir un contre-coup sur la population russe de l'Autriche-Hongrie. Suivant les indications de Bismarck, le philosophe allemand, Hartmann, publia des ouvrages dans lesquels il s'efforçait de mettre en évidence la nécessité absolue de partager la Russie en deux : *Russie du Nord et Russie du Sud*. Pour atteindre ce but, Hartmann conseillait de s'attacher à la fondation d'un état particulier du Sud, état ukrainien désigné sous le nom de « Principauté de Kiev ». Les provinces russes de l'Autriche-Hongrie, alliée de l'Allemagne, devaient en être le Piémont avec la ville Lwow comme centre de propagande de l'idée ukrainienne du sud de la Russie. Conformément aux plans allemands, il se produisit bientôt au sein du peuple russe de l'Autriche-Hongrie, des divergences dans les aspirations nationales, politiques et culturelles. Jusqu'en 1880-1890, l'ancien et unique parti politique russe fut l'objet de véhémentes persécutions. C'est contre lui que s'était élevé le parti nommé « ukrainien ». Ce parti, avec l'aide des Allemands, cherchait à créer un état ukrainien indépendant et à inaugurer une culture « ukrainienne » et une langue artificielle, prétendue ukrainienne, aussi étrangère à la langue littéraire russe, que distincte de l'idiome des paysans petits-russiens. Ce nouveau parti s'est puissamment accru au cours de ces dernières années de perturbation générale. Une quantité de livres se pu-

— 3 —

bliaient aux frais de l'Autriche et surtout de l'Allemagne, et une large propagande ukrainienne menée adroitement se faisait sentir dans toute l'Europe. Cette intrigue austro-allemande a découvert son jeu, au Congrès de Brest-Litovsk. Longtemps déjà avant la conclusion de la paix de Trotski, les représentants de l'Ukraine, certains Ukrainiens, autrichiens et russes, Vassilko, Goloubovitch et Sevrjuk négociaient avec Czernin dans une conférence secrète, les conditions de la paix de Brest-Litovsk, dont le programme impliquait de toute évidence l'établissement d'un état particulier ukrainien.

En même temps, le parti russe ou russophile en Autriche-Hongrie subissait un triste sort. En butte, dès avant la guerre, à des procès politiques et emprisonnements arbitraires, le parti russe fut soumis en temps de guerre, à des persécutions barbares de la part des Allemands et des Magyars. Des milliers de paysans russes, en Galicie, en Bukovine et en Hongrie ont gravi l'échafaud, des centaines d'intellectuels et des paysans russophiles par dizaines de milliers, ont été arrêtés ou internés dans des camps. Citons parmi tant d'autres, le député Dmitrij Markoff, Vladimir Kourilovitch, Cornélius Senyk; sur le moindre soupçon, le Conseil de guerre de Vienne décrétait la peine de mort (1).

Aux persécutions subies par les personnes qui se déclaraient favorables à l'union nationale et intellec-

(1) Dans le seul camp d'internés de Thalerhof (Styrie) ont péri, pendant la première moitié de 1915, 3.800 paysans galiciens-russes. En 1914, à Presmyr, un détachement de 46 étudiants qu'on emmenait en prison, fut massacré par le « honvéd » (garde nationale hongroise), dans la rue des Franciscains (v. le discours du député tchèque Siffrin, prononcé en 1917, au parlement de Vienne).

— 4 —

tuelle avec le monde russe, s'ajoutait la confiscation des biens des organisations nationales russes en Galicie et en Bukovine (2). Non seulement les associations politiques, mais encore les œuvres d'éducation nationale ainsi que toutes les organisations économiques et financières du parti national russe ont été ou fermées ou confisquées. Les pertes et dommages causés aux organisations nationales russes, atteignent la somme de 200 millions environ. Malgré ces mesures draconiennes du gouvernement austro-hongrois, et en dépit de toutes les poursuites et oppressions de la part de la classe dite intellectuelle ukrainienne, le peuple russe de l'Autriche-Hongrie n'a pas péri! Avec la chute de l'Autriche-Hongrie, les organisations nationales russes ont convoqué, aux mois de novembre et décembre 1918, des assemblées nationales en Galicie et en Hongrie (dans les villes de Lwow, Sanok, Florinka, Eperies et de Koschitz). Ces assemblées se sont déclarées pour l'union des Petits-Russiens de l'ex-Autriche-Hongrie avec les Russes de la Russie et non pas avec l'état ukrainien. Représentant la volonté des paysans russes, oubliant toutes les divergences de vues et de partis, et animés de la résolution inébranlable de travailler à l'union de toutes les branches russes dans un seul état russe, le Conseil National russe de Lwow, en qualité de grande magistrature du peuple russe de Galicie et de Bukovine, a décidé dans ses réunions du 2 décembre 1918, ce qui suit:

(2) L'histoire et la science ont depuis longtemps démontré que les Petits-Russiens et les Grands-Russiens ne sont qu'un seul peuple, au point de vue national et culturel. Dans ces dernières années, des savants slaves d'Occident : les professeurs des Universités de Vienne et de Prague, Jagiński, Vondrák et Niederle, se sont prononcés pour l'union nationale et culturelle de toutes les branches du peuple russe (v. *Zeitschrift für slavische Philologie*, t. XX, et *Slovenski Svet*).

— 5 —

1° Le peuple russe de l'ancienne Autriche-Hongrie fort de 4 millions 1/2 d'habitants en masses compactes, déclare sa volonté propre de réaliser avec l'état démocratique russe, une union simple, autonome ou fédérative;

2° L'organisation nationale russe de Galicie et de Bukovine prie les gouvernements des Puissances alliées d'envoyer le plus tôt possible leurs forces armées pour le rétablissement de la paix, le maintien de l'ordre et l'introduction de mesures légales, permettant au peuple russe de Galicie, de Bukovine et de Hongrie de manifester sa libre volonté;

3° Il décide de demander que les représentants de l'Organisation Nationale russe soient autorisés à participer en leur qualité de délégués élus, aux délibérations et aux discussions se rapportant au sort du peuple russe de l'Autriche-Hongrie;

4° De rendre responsables tous ceux qui ont commis, durant la guerre, des cruautés et des actions barbares contre ceux qui manifestaient les aspirations du peuple russe d'Autriche-Hongrie à l'union nationale par des actes de sympathie envers les Puissances Alliées de l'Entente. Ces responsabilités sont demandées non seulement pour les criminels directs, les généraux austro-hongrois et autres personnes officielles, mais encore en Galicie et en Bukovine, pour les représentants du parti dénommé « ukrainien », comme instigateurs des persécutions ci-dessus mentionnées.

En outre, le Conseil National russe, dans la même réunion du 2 décembre 1918, a décidé de faire connaître officiellement les réclamations ci-dessus énoncées du peuple russe de l'ex-Autriche-Hongrie aux gouvernements des Puissances Alliées. Dans ce but,

— 6 —

une délégation dont faisaient partie le prêtre Jourtschavitch, le Dr Valnitzi et le sousigné en qualité de président de la Délégation, a été envoyée à Prague. C'est le 24 décembre 1918 que cette délégation a été aimablement reçue par le président de la République tchécoslovaque, M. Masaryk, à qui elle a eu l'honneur de remettre un mémoire sur la situation actuelle et les réclamations du peuple russe de l'ex-Autriche-Hongrie. En ma qualité de délégué du Conseil National russe de Lwow, qui dirige les affaires du peuple russe de Galicie et de Bukovine, comme en ma qualité de plénipotentiaire de la Rada-Ungaro-Russe de Pratchevye, laquelle, dans sa réunion du 21 décembre 1918, a approuvé l'Union des Russes de Hongrie avec l'état russe, je me permets de vous présenter le procès-verbal contenant sous les paragraphes 1 à 4, les revendications du peuple russe de l'ex-Autriche-Hongrie.

Je crois et j'espère que le sort des 4 millions 1/2 de Petits-Russiens de l'ex-Autriche-Hongrie sera fixé selon les désirs de notre peuple et conformément au 13° point du programme du président Wilson sur la liberté des peuples de disposer d'eux-mêmes.

La réunion par la violence de 4.500.000 Petits-Russiens de l'ancienne Autriche-Hongrie à la Pologne, à la Roumanie ou à la Hongrie, ne saurait constituer une solution définitive de la question. Elle ne saurait que provoquer dans l'avenir une lutte inutile, comme le prouve aujourd'hui la guerre qui, depuis plus de trois mois, désole la Galicie.

Dr Dmitrij MARKOFF.

Délégué du Conseil National russe
de Lwow, ex-membre du parlement de Vienne
et de la Diète de Lwow (Galicie).

— 7 —

*Меморандум о народо-вых аспірациях Малорусинів з бывшой австро-мадярской імперіі*⁷²

В границях того, што іщы вчера было Австро-Мадярами, жыє 4 і піл мильйона Русинів, якы приналежат до групы Малорусинів руского народа і знаны сут під офіційным названьом «Русины». Малорусины занимают в стислым осадництві (масі) або в величезній перевазі цілу Галицию на схід од Сану, окрем того част карпатской західной Галиції, од горных джерел Попраду і Дунаю, іх край зове ся Лемковина. На Буковині руске населіня чыслит рівно 350 000 жытели, занимают округы Застевна, Коцман, Вашковці, Вішниці, Чернівці, Строенец, Сірет. На Мадярах, веце як половина мильйона Руснаків занимают в стислым осадництві округ Шариш, Берег, Унгвар, Унг, Земплин і Мармарош-Шігет. Окрем того в Галиції, на Буковині і Мадярах є вельо руснацкых осель і регіонів, меншых або більшых, окруженых інчым населіньом: польскым, мадярскым або румуньскым. Спомнены скорше краї до половини XV столітя належали до руского і галицко-володимирского князівства, з містами-столицями Галич і Львів. Перше з міст основане галицко-рускым князьом Володимирком, друге корольом Галиції Левом. На основі порозумліня медже спорідненыма з галицкыма князями, Людвіком Мадярскым і корольом Польщы Казимиром Великим, руска Галиция была прилучена до польской державы. В 1772 році, в час заборів Польщы, Марія Тереза домагала ся для Короны Мадяр, руской Галиції, ци як ей товды звали Червеной Руси (*Rus minor, Rus rubra*), покликуючы ся на право спорідніня медже мадярскыма корольми і галицкыма князями. Пару років пізнийше Буковина остала прилучена до Австро-Мадяр. В актах і документах найвысшого державного австро-мадярского уряду част східня, руска Галиция, все была называна *Rus rubra, Rothrussland* в опозиції до західной части, рішительні польской і творячой, як знаме, Велике Князівство Кракова з князівством Осьвенцім і Затор. Выділіня часты руской в Галиції одзеркаляло ся в урядовым і політычным жыттю, такой стан утримував ся в роках 1860-1867, прото был покликаний надзвычайный уряд державы во Львові, а в Кракові надзвычайна адміністрация.

З огляду на культуру, Малорусины якы жыли в Галиції, не знали тридцет років тому ниякой політычной партіі. Руснацкій хлоп уважал

⁷² Z języka francuskiego przetłumaczyła Anna Gilg, z polskiego Anna Rydzanycz.

і называл себе Русинoм, был глyбоко звязаний з цeрквoм. Не мoгло быти бeсiдy o «yкpaїнськiй» нaрoдoвiй кyльтyрi. Yкpaїнa бyлa знaнa лeм як гeoгpaфiчнe вyрaжeння, як зaвaнcyвaний мapш пoлyднoвoй Pociї, вoпoлнeнoй poсийськoм iстopичнoм тpaдицiйнoм yзнaвaнoм в cвiтoвiй iстopiї i лiтepaтyрi зa зaгaтy i бap'єpy єднoстi i нaрoдoвoй цивiлiзaцiї пpoтu Typкaм, Taтapaм i Пoл'якaм.

Heпopozyмлiння мeджe Pocиєю a Нiмцями пo Бepлiнськoмy Koнгpeci мyсiлi дiяти пpoтu pyськoмy нacелiннy Aвcтpo-Мaдьяp. Пoдлa вкaзiвoк Бi-смapкa, нiмeцкiй фiлoсoф Гapтмaн⁷³ oпyблiкyвaл пpaцi, в кoтpых xотiл пiдчepкнyти aбcoлютнy нeoбхiднiст пoдiлiння Pociї нa Зaxiдню i Cxiдню. Штoбы дoвepшити тoтy цiль, Гapтмaн пpoпoнyвaл дoлyчити дo пoлyднoвoй yкpaїнськoй дepжaвy нaзывaнoй «Київськyм Князiвствoм» pyськi пpoвiнцiї Aвcтpo-Мaдьяp, coюзникa Нiмцiв. Toтy мaли быти Пeмoнтoм з мiстoм Львiв як цeнтpoм пpoпaгyвaння iдeї yкpaїнськoй пoлyднoвoй Pociї. Heoдoлгa, пoдлa нiмeцкыx плaнiв, зaчaл cя poззвyк в нaрoдoвyx кyльтypнyx i пoлiтичнyx cтpeмлiннax. B poкax 1880-1890 дaвнa i єдинa pyськa пoлiтичнa пapтiя тepпiлa пepеслiдyвaння. To пpo-ти нiй oснoвaнa oстaлa пapтiя нaзывaнa «yкpaїнськoм», якa cпoмaгaнa Нiмцями, xотiлa cтвopити нeзaлeжнy yкpaїнськy дepжaвy i зaпoчaт-кyвaти «yкpaїнськy» кyльтypy i штyчный язьк, звaний yкpaїнськyм, тaк сaмo чyжый в oднeciннy дo лiтepaтypнoгo poсийськoгo язькa як i дo язькa мaлopyськыx xлoпiв. Hoвa пapтiя знaчyчo збiльшылa cвoю чыслeн-нiст зa oстaтнi poкы зaгaльнoгo зaмiшaння. Oпyблiкyвaнe бyлo вeликe чыcлo книжoк кoштoм Aвcтpii i Нiмeц, a шypoкa yкpaїнськa пpoпa-лaндa нaлeжyтi poзпoвcяджeнa, бyлa oдчyвaнa в цiлiй Євpoпi. Toтa aвcтpийськo-нiмeцкa iнтpигa oдкpылa cвoю гpy нa кoнгpeci в Литoвськyм Бpeстi⁷⁴. Ha дoлгo пepед зaвeдiннoм Tpoцькyм мpy⁷⁵, пpeдcтaвникы Yкpaїны, дeнeкoтpы Yкpaїнцi, aвcтpийськi i poсийськi austriaцcy i rosyjscy,

⁷³ Karl Robert Eduard von Hartmann (1842-1906).

⁷⁴ Rozmowy pokojowe w Brześciu Litewskim toczyły się między Niemcami, Austro-Węgrami, Bułgarią i Turcją a Rosją Sowiecką po podpisaniu zawieszenia broni 15 grudnia 1917 r. W ich trakcie państwa centralne zaprosiły do pertraktacji delegację Ukraińskiej Republiki Ludowej, z którą podpisały traktat 9 lutego 1918 r., uznający państwowość ukraińską kosztem Rosji. Ostatecznie 3 marca doszło do podpisania traktatu pokojowego z Rosją, w wyniku czego nastąpiło jej wycofanie się z działań wojennych i uznanie niepodległości państw utworzonych przez Niemcy i Austro-Węgry na dotychczasowych terytoriach Rosji.

⁷⁵ Lew Trocki (1879-1940) – jeden z przywódców bolszewików, współorganizator rewolucji 1917 r., komisarz ludowy spraw zagranicznych Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej (1917/1918), przewodniczył delegacji bolszewickiej podczas rokowań w Brześciu Litewskim.

Василько⁷⁶, Голубович⁷⁷ і Северюк⁷⁸ негоціювали з Чернином⁷⁹ на тайній конференції умовія миру в Литовському Бресті, котрого програм очевидно закладав установління оддільной української держави.

В тым samym часі руска або русофільська партія в Австро-Мадярах терпіла смутну долю. Іщы перед войном русофілям горозили політичны процеси і арешт, а в час войны были они варварско переслідуваны Німцями і Мадярами. Тисячы рускых хлопів в Галиції, на Буковині і Мадярах было сказаных на смерт, соткы інтелектуалістів і десятки тисячи селян русофілів арештуваных або інтернуваных в лаграх. Серед них были Димитрій Марков⁸⁰, Владимир Курилович⁸¹, Корнелій Сеник⁸². При хоц-бы найменшым підозріню воєнна рада во Відни засуджала на кару смерти.

До переслідувань яких досвідчыли вишыткы, што декларували прихылніст для народовой і інтелектуальной унії з російським світом, мож было зачыслити іщы конфіскаату майна русиньскых організацій в Галиції і на Буковині. Не лем політичны стоваришыня, але тіж вытворы народовой едукації і вишыткы економічны і фінансовы організації руской партії были заперты або сконфіскуваны. Страты і шкоды Русинів остали вырахуваны на суму близко 200 млионів. Хоц діяня державного австро-мадярського уряду были тверды, а так звана українська інтелектуальна

⁷⁶ Mykoła Wasylko (1868-1924) – ukraiński polityk, poseł do Sejmu Krajowego bukowskińskiego i do austriackiej Rady Państwa, w latach 1915-1916 organizator bukowskińsko-huculskiego kurenia Legionu Ukraińskich Strzelców Siczowych, w latach 1918-1919 członek Ukraińskiej Rady Narodowej, poseł Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej w Austrii, a następnie Ukraińskiej Republiki Ludowej w Niemczech i Szwajcarii.

⁷⁷ Wsewołod Hołubowycz (1890 – po 1931) – ukraiński działacz lewicowy na Ukrainie rosyjskiej, delegat na rozmowy w Brześciu Litewskim, następnie premier i minister spraw zagranicznych Ukraińskiej Republiki Ludowej.

⁷⁸ Ołeksander Sewruk (1893-1941) – członek Ukraińskiej Rady Centralnej w Kijowie i delegat na rozmowy pokojowe w Brześciu Litewskim, następnie poseł Ukraińskiej Republiki Ludowej w Berlinie i lobbysta ukraiński w czasie konferencji pokojowej w Paryżu.

⁷⁹ Hrabia Ottokar Czernin (1872-1932) – minister spraw zagranicznych Austro-Węgier w latach 1916-1918.

⁸⁰ Zob. przypis 71.

⁸¹ Zob. przypis 45.

⁸² Kornel Senyk (1862-1922) – grekokatolicki proboszcz w Bereźnicy Królewskiej w powiecie stryjskim; w 1908 r. wybrany do Sejmu Krajowego galicyjskiego z listy staroruskiej, po wybuchu pierwszej wojny światowej internowany (sierpień 1914) w Talerhofie, a w 1915 r. skazany na śmierć z oskarżenia o zdradę stanu w tzw. pierwszym procesie wiedeńskim wytoczonym działaczom rusińskim i rusofilom czeskim; amnestiowany w 1917 r., nie wrócił już do działalności politycznej.

кляса оскаржала і переслідувала, то Русины з Австро-Мадяр не згынули!... Коли лем пришол конец Австро-Мадяр, русиньскы народовы організації скликали в місяцях листопад і грудні 1918 р. загальны згромаджыня в Галиції і на Мадярах (в містах Львів, Санок, Фльоринка, Пряшів і Кошыці). На тых стрічах задекляруване было злучыня Русинів з давной австро-мадярской імперії з Росийом, а не з українськом державом. Репрезентуючы волю Русинів, без огляду на ріжницю поглядів і сторон, оживлена твердым постановліньом довести до обеднання виштыкых Русинів в єдній державі, Руска Народова Рада зо Львова⁸³, як головный судья русиньского народа Галиції і Буковины, на стрічах 2 грудня 1918 р. рішыла:

1. Русины бывших Австро-Мадяр, населіня, яке числит 4 і піл милийона, жыюче в стисым осадництві, деклярує охоту створіня з демократычным Росийом простой автономічной або федерацийоной унії.

2. Русиньска Народова Організація з Галиції і Буковины кличе союзны моцарства до якнайскоршого высланя збройных сил з цілю приверніня миру, утриманя ладу і введіня правных усталінь, які уможливили бы Русинам Галиції, Буковины і Мадяр выповісти свою волю.

3. Жадат ся, штобы представники Русиньской Народовой Організації могли брати участ, як выбраны делегаты, в обрадах і дискусиях односячых ся до долі русиньского народа Австро-Мадяр.

4. Треба, штобы до одповідальности были приведены виштыкы тоты, котры в час войны допустили ся злочыну і варварских діянь проти тым, што манифестували аспірації Русинів з Австро-Мадяр до народового обеднання, Perez діяня симпатизуючы з союзничыма моцарствами Ентенты. Вымагат ся того не лем в однесію до безпосередніх преступників, генералів австро-мадярских і інчых офіційных персон, але тіж в Галиції і на Буковині, для представників так званой «українськой» партії, як ініціаторів споминаных скорше переслідувань.

Окрем того, на тым самым посіджыню 2 грудня 1918 р., Народова Рада рішыла офіційні представити вымінены горі постуляты русиньского народа бывших Австро-Мадяр союзничым державам. З том цілю делегация, якої членом был священник Юркакевич, др Вальницькій і я ниже

⁸³ Ruska Rada (Русская Рада) we Lwowie – centralna organizacja wyborcza Rusinów orientacji rusofilskiej w Galicji, istniejąca w latach 1848-1914, zastąpiona przez Ruską Radę Narodową (Руський Народный Совет), której członkowie ewakuowali się ze Lwowa w 1915 r. wraz z ustępującą rosyjską armią okupacyjną i formalnie podtrzymywali jej istnienie, jako reprezentacji Rusinów galicyjskich, bukowskińskich i węgierskich – zwolenników przyłączenia do Rosji.

підписаний як ведучий той делегації, выслана была до Прагы. 24 грудня 1918 р. тота делегация остала щиро принята Президентом Чехословацкой Республики, Томашом Масариком⁸⁴, якому мала чест представити меморандум о теперішній ситуації і стремліннях русиньского народа бывших Австро-Мадяр. Як представник Руской Народной Рады во Львові, ведучий sprawy русиньского народа Галиції і Буковины, уважженный Мадярско-Руском Радом з Пряшова⁸⁵, яка на посіджынню 21 грудня 1918 р. затвердила унію мадярских Русинів з росийском державом, дозволам си представити Вам справозданя яке презентує згідні з пунктами 1-4 жада-ня русиньского населіня бывших Австро-Мадяр.

Вірю і мам надію, што доля 4 і піл мильйона Русинів з бывших Австро-Мадяр буде рішена згідні з прагнінями нашого народа і згідні з 13. пунктом програму президента Вільсона в справі свободы і самостановління народів.

Прилучыня силом 4 і піл мильйона Русинів з бывших Австро-Мадяр до Польцы, Румунії ци до Мадяр не може быти кінцьовым рішыньом той sprawy. Може лем в будучности выкликати непотрібный конфлікт, чого доказом є война, яка уж понад три місяці нищыт Галицию.

*др Димитрий Марков
Делегат Руской Народовой Рады во Львові,
бывший член парляменту во Відни і сойму во Львові (Галиция)*

⁸⁴ Tomáš Garrigue Masaryk (1850-1937) – polityk czeski, po proklamacji niepodległości Czechosłowacji w październiku 1918 r. uznany przez mocarstwa zwycięskie za głowę tego państwa, formalnie wybrany został prezydentem w 1920 r.

⁸⁵ Por. przypis 69.

16. Dziennik „Nowa Reforma”⁸⁶ o rozmowach Meriana C. Coopera⁸⁷, pracownika misji American Relief Administration we Lwowie, z przedstawicielami ludności polskiej, żydowskiej i łemkowskiej podczas pobytu w Krynicy w dniach 6-7 czerwca 1919 r.; „Nowa Reforma”, 1919, nr 252, wydanie południowe, s. 1.

*Delegat amerykański w Krynicy
(sprawozdanie „N[owej] Reformy”)*

Krynica, 7 czerwca

Dnia 6 i 7 czerwca bawił w Krynicy kapitan wojsk amerykańskich M. G. Cooper naczelnik akcji aprowizacyjnej dla Galicji z ramienia amerykańskiej misji żywnościowej kontrolera Hoovera. Celem tej jego podróży było zbadanie stosunków panujących specyficznie na Łemkowszczyźnie, przede wszystkim pod względem stosunków żywnościowych, a poniekąd i polityczno-narodowościowych, o ile te ostatnie mają wpływ na rozdział żywności. Deputacja rady gminnej Krynicy-miasta, prowadzona przez burmistrza dra Kmietowicza⁸⁸ i dyrektora zdrojowego inż. Nowotarskiego⁸⁹ wręczyła amerykańskiemu delegatowi memoriał, udawadniający polskość Krynicy, po czym, w dłuższej konferencji, przedstawiła fatalne położenie tej części Podkarpacia, nawiedzanej już ubiegłego roku przez nieurodzaj, a tego roku jeszcze groźniej na klęskę głodu wystawionej. Konferencja toczyła się wedle schematu pytań stawianych przez amerykańskiego delegata.

Z jego enuncjacji można było wnioskować, że Ameryka uważa, iż jej akcja żywnościowa w Polsce dobiega kresu i że obecnie chce się raczej przekonać, jak ją przeprowadzono ze strony rządu polskiego, do którego delegat odnosił się z nietajonym krytycyzmem. Dopytywał się o stosunki polsko-żydowskie i otrzymywał

⁸⁶ Zob. przypis 11.

⁸⁷ Merian C. Cooper (1893-1973) – prawnik oficer walczącego u boku Kazimierza Pułaskiego w bitwie pod Savannah, pilot Amerykańskiego Korpusu Ekspedycyjnego w czasie pierwszej wojny światowej, od lutego 1918 r. pracownik misji żywnościowej American Relief Administration we Lwowie, następnie walczący jako pilot po stronie polskiej w wojnie z bolszewikami, po powrocie do Stanów Zjednoczonych był znanym dokumentalistą, scenarzystą, reżyserem i producentem filmowym (m.in. filmu „King Kong”); uczestniczył w drugiej wojnie światowej, generał brygady.

⁸⁸ Franciszek Ksawery Kmietowicz (1863-1934) – lekarz, działacz Stronnictwa Narodowego, burmistrz i prezes Komisji Zdrojowej w Krynicy-Zdroju.

⁸⁹ Leon Nowotarski (1878-1957) – inżynier, absolwent Politechniki Wiedeńskiej, od 1918 r. kierował Państwowym Zakładem Zdrojowym w Krynicy, przewodniczył także Komisji Zdrojowej, w okresie międzywojennym zmodernizował i zbudował tam wiele obiektów uzdrowiskowych, sportowych i parkowych.

od deputacyi żydowskiej odpowiedź, że stosunki są zupełnie dobre i zgodliwe. Bacniejszą uwagę poświęcił stosunkom polsko-ruskim, które znalazły najciekawsze oświetlenie w deputacyi chłopów moskalofilskich prowadzonych przez dra Kaczmarczyka⁹⁰ z Bińczarowej, który imieniem „Rosyan karpackich” oświadczył, iż pragną wraz z całą Galicyą wschodnią przyłączenia do Rosyi, a Ukraińców nazwał tylko „stronnictwem” i niczym więcej. Na Polaków wytoczył dr Kaczmarczyk szereg skarg, że pastwią się nad bezbronną ludnością „ruską”, że krzywdzą ją w rozdziale żywności, że pociągają bezprawnie do służby wojskowej w polskich pułkach i t. p. Żądał, aby kongres pokojowy zapewnił Lemkom możność samostanowienia oraz – aż do czasu przyłączenia do Rosyi – niezawisłość od władz polskich. Reczą charakterystyczną było, że rozmowa z „Rosyanami” toczyła się wciąż po polsku, że deputacya „rosyjska” nie miała wręcz pojęcia o Rosyi, podkreślając swą rosyjskość tem, że jest łemkowską, że delegaci Polacy, choć do żywego dotknięci inwektywami moskalofilskiego inteligenta ruskiego, znosili wszystko spokojnie. Tłumaczem był p. Odrzywolski⁹¹, który pośredniczył między m[iste]r Cooperem a delegacyami. Ciekawym był też ustęp mowy dra Kaczmarczyka w sprawie internowań staroruskich działaczy przez władze austriackie. Oto za krzywdy w ten sposób odniesione domagał się odszkodowania w wysokości 500 milionów kor[on], nie wiadomo wszakże od kogo.

Należałby zwrócić uwagę delegatów cudzoziemskich, badających nasze stosunki narodowościowe, aby w stosunku do Rusinów (Ruthenians) podających się za Rosyan używali zamiast słowa „russien”, będącego tłumaczeniem przymiotnika „ruski” używali określenia „moscovites”, przeciw któremu z pewnością zaprotestowałiby chłopci rusińscy nie pojmujący dokładnie tego, co oznacza pojęcie „ruski”.

⁹⁰ Jarosław Kaczmarczyk (1885–1944) – syn ks. Teofila, proboszcza Binczarowej, adwokat, działacz rusofilski, współorganizator rad narodowych na Łemkowinie w latach 1918–1919, wybrany w 1920 r. na przywódcę tzw. Ruskiej Narodowej Republiki we Floryncie, następnie aresztowany przez władze polskie pod zarzutem zdrady stanu, po procesie sądowym w 1921 r. uniewinniony, pracował jako adwokat w Muszynie, aresztowany przez NKWD we Lwowie w 1939 r., zginął w Związku Sowieckim.

⁹¹ Prawdopodobnie chodzi o Tadeusza Odrzywolskiego (ur. 1895), syna znanego przedsiębiorcy naftowego Kazimierza, poetę, działacza harcerskiego, żołnierza Legionów Polskich, potem sekretarza Towarzystwa Naftowego „Galicja” w Borysławiu.

17. Petycja delegacji greckokatolickiej parafii w Krynicy do arcybpa Achillea Rattiego⁹², nuncjusza apostolskiego w Polsce, przeciw ukrainizacyjnym zmianom personalnym, wprowadzanym przez biskupa przemyskiego Józefa Kocyłowskiego⁹³, Krynica, sierpień 1919 r.; oryginał niedostępny: Archivum Secretum Vaticanum, Archivum Nuntiaturae Varsoviensis, sygn. 200, s. 37r-40v, nr 232; streszczenie za: *Acta Nuntiaturae Polonae*, 42, *Achilles Ratti (1918-1921)*, 6, (1 VIII 1919 – 31 X 1919), ed. S. Wilk SDB, Romae 2000, s. 113, nr 1050.

[Z upoważnienia rady gminnej parafii greckokatolickiej w Krynicy, Władimir Kaczmarczyk⁹⁴ i Mikołaj Gromosiak⁹⁵ wręczyli nuncjuszowi petycję, w której prosili, aby ks. Anatol Sembratowicz⁹⁶, sprawujący przez lata opiekę duszpasterską, pozostał nadal w parafii, gdyż ostatnio mianowany proboszcz

⁹² Achille Ratti (1857-1939) – wizytator apostolski w Polsce i na Litwie (1918), arcybiskup tytularny i nuncjusz papieski w Polsce (1919-1921), kardynał i arcybiskup Mediolanu (1921), wybrany na papieża w 1922 r., przybrał imię Piusa XI.

⁹³ Józef Kocyłowski (1876-1947) – przemyski biskup greckokatolicki od 1917 r., jego ukrainizacyjna polityka na Łemkowynie wywołała tzw. schizmę tylawską, czyli odejście od katolicyzmu kilku tysięcy wiernych oraz niektórych kapłanów.

⁹⁴ Władimir (Włodzimierz) Kaczmarczyk (ur. 1892) – syn ks. Teofila z Binczarowej, prawnik, uczestnik ruchu rad łemkowskich, zwolennik przyłączenia Łemkowyny do Czechosłowacji, jako przeciwnik współpracy z Polakami przewidziany przez Polską Komisję Likwidacyjną w lutym 1919 r. do internowania wraz z bratem Jarosławem (zamiar niezrealizowany), mówca na zgromadzeniu we Floryncie 12 marca 1920 r.; następnie pracował kolejno jako egzaminowany aplikant sądowy i asesora w Toruniu, sędzia grodzki w Grudziądzu, adwokat w Chełmży. Aresztowany na początku listopada 1939 r. przez okupantów niemieckich w ramach akcji wymierzonej przeciw inteligencji polskiej, prawdopodobnie został rozstrzelany przez Einsatzkommando 16 w egzekucji zbiorowej w lesie Barbarka pod Toruniem.

⁹⁵ Mikołaj (Mykołaj) Gromosiak – rolnik w Krynicy, członek Rady Powiatowej w Nowym Sączu w latach 1890-1896, w tzw. drugim procesie wiedeńskim w 1916 r. skazany na karę śmierci pod zarzutem zdrady stanu i ułaskawiony, uczestnik wieców na Łemkowynie w latach 1918-1920, na ostatnim we Floryncie wybrany do Komitetu Wykonawczego Rady Zwierzchniej Łemkowskiej Rusi, następnie aresztowany i sądzony w czerwcu 1921 r. w procesie o zdradę stanu w Nowym Sączu i ułaskawiony.

⁹⁶ Anatol Sembratowicz (1884-1945) – brat Romana, porucznika armii austriackiej przewidzianego przez Naczelną Radę Ruską na szefa milicji łemkowskiej, potem podpułkownika w armii czechosłowackiej. Był proboszczem w Krynicy w latach 1916-1924, a więc w 1919 r. utrzymał się na swym stanowisku, wspomagany wtedy przez wikarego Józefa Chylaka. Dopiero w 1924 r. został usunięty z Krynicy i przeniesiony w roku następnym na probostwo w ukraińskiej parafii Bachów pod Przemyślem, a jego miejsce w Krynicy zajął ks. Karol Korol jako proboszcz, z ks. Mychajłem Machnikiem jako wikarym. Ks. Sembratowicz został zamordowany na plebani w Bachowie w lutym 1945 r. w ramach odwetu podziemia polskiego za zbrodnie nacjonalistów z Ukraińskiej Armii Powstańczej.

prowadzi agitację polityczną i wiedzie życie niegodne stanu kapłańskiego. Na s. 37r dopisek własnoręczny nuncjusza w języku włoskim⁹⁷:]

[Dnia] 26 sierpnia delegaci przyjęci i odesłani z odpowiednimi rekomendacjami do Mons[ignora] Kocyłowskiego, któremu z szacunkiem wyłożą swe swoje racje, i mówią, że nie wysłuchani pójdą do Mons[ignora] Szeptyckiego⁹⁸.

18. Komunikat informacyjny Oddziału II Sztabu Ministerstwa Spraw Wojskowych⁹⁹ o niechętnym stosunku ludności ruskiej do poboru (fragment); Warszawa, 3 lipca 1920 r.; Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zespół Prezydium Rady Ministrów, sygn. 49, t. 4, s. 120.

Tajne

Agitacja antypaństwowa na Łemkowszczyźnie

Wśród ludności ruskiej w pow[iat]ach Lisko¹⁰⁰ i Sanok daje się zauważyć szczególnie wzmożony ruch antypaństwowy, objawiający się głównie w agitacji za niedawaniem rekruta. Opór ludności dochodzi do tego, że dn[ia] 4 czerwca w Łukowem¹⁰¹ tłum rzucił się na funkcjonariuszy, eskortujących popisowego Rusina i siłą go odfili. Fakt taki zdarza się już po raz drugi w powiecie liskim. Policja wobec wrogiego usposobienia ludności ruskiej jest bezsilna, a to głównie w skutek słabego stanu liczbowego. Agitatorów prowokujących ludność dotąd nie wysledzono.

⁹⁷ *Ricevuti i delegati il 26 Agosto e rinviati con le opportune raccomandazioni a Mons. Kocyłowski al quale rispettosamente espongono le proprie ragioni e dicono che non uditi adiranno il Mons. Szeptycki.*

⁹⁸ Andrzej Szeptycki (1865-1944) – grekokatolicki arcybiskup lwowski, któremu, jako metropolicie podlegał bp Kocyłowski.

⁹⁹ Oddział II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego – komórka organizacyjna zajmująca się wywiadem i kontrwywiadem, radiowywiadem i radiokontrwywiadem, dywersją pozafrontową, kryptologią, studiami obcych sił zbrojnych i sprawami zagranicznymi Wojska Polskiego; istniał w latach 1918-1945.

¹⁰⁰ Dziś: Lesko.

¹⁰¹ Łupków.

19. Raport posła Rzeczypospolitej Polskiej w Stanach Zjednoczonych, Kazimierza Lubomirskiego¹⁰², dla Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie z rozmowy przeprowadzonej z Victorem P. Hladickiem¹⁰³; Waszyngton, 22 czerwca 1921 r.; mszps; Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zespół Ministerstwo Spraw Zagranicznych, sygn. 322/3294, k. 61-63.

Poselstwo Polskie w Waszyngtonie
No 638/T

22go czerwca 1921

Do
Samodzielnego Referatu Amerykańskiego
przy Ministerstwie Spraw Zagranicznych
w Warszawie

[odręcznie wpisane inicjały imion i nazwisk osób zapoznających się z pismem oraz daty odczytów]

[pieczęć wpływu] numer 2547, 18/7 [1921]

Dnia 10go czerwca b[iejącego] r[oku] stawił się w Poselstwie p. Viktor P. Hladick, wydawca organu [prasowego] partii Karpato-Ruskiej „Prawda” w towarzystwie p. Jana Kuszvary¹⁰⁴, i złożyli następujące zeznanie w sprawie Dr Jarosława Kaczmarczyka¹⁰⁵, ks. Dmitra Chylaka¹⁰⁶, Dr Zacharego

¹⁰² Książę Kazimierz Lubomirski (1869-1930) – właściciel ziemski, działacz ziemiański, poseł do Sejmu Krajowego galicyjskiego, podczas wojny polsko-ukraińskiej lobbysta polski w Paryżu, pierwszy poseł RP w Waszyngtonie (1919-1922), w latach 1921-1929 prezes Polskiego Komitetu Olimpijskiego.

¹⁰³ Victor P. Hladick (1873-1947) – emigrant łemkowski w Stanach Zjednoczonych; działacz Rusyn National Association, Russian Brotherhood Organization of the U.S.A. (Общество Руских Брацтва), Greek Catholic Union of Rusyn Brotherhoods in the USA. W Nowym Jorku wydawał gazety „Postup” i „Prawda”. Autor rezolucji Pierwszego Kongresu Ruskiego w Kanadzie w 1917 r. Uczestnik zjazdów na Łemkowynie i lobbysta w Paryżu, autor pamfletu *The Brutal Polish Persecutions in Lemkowskaya Russia* (Paris 1919).

¹⁰⁴ John Kushwara (1890-1950) – rusiński duchowny prawosławny, wyświęcony w 1913 r. dla Greek Catholic Orthodox Church w Stanach Zjednoczonych; uczestnik zjazdu w Sanoku 26 grudnia 1918 r.; pracował następnie jako proboszcz parafii Carpatho-Russian Orthodox Church w Yonkers.

¹⁰⁵ Zob. przypis 90.

¹⁰⁶ Ks. Dymitryj Chylak (1866-1856) – proboszcz greckokatolicki w Izbach w latach 1901-1928, więzień Talerhofu, jeden z przywódców ruchu rad narodowych na Łemkowynie w latach 1918-1920, aresztowany pod zarzutem zdrady stanu i sądzony w procesie nowosądeckim w czerwcu

Kopystianskiego¹⁰⁷ i Mikołaj Gromosiaka¹⁰⁸, oskarżonych o zdradę stanu i uwięzionych w Nowym Sączu.

Podczas Konferencji Pokojowej Karpato-Rusini w Ameryce wystali delegację składającą się z pp. Viktora Hladicka, Pawła Dzwonczyka¹⁰⁹, adwokata ze Scranton, Pa, i Piotra Hakalaka z Nowego Yorku, do których w Paryżu przyłączył się Dr Dmytry Markow¹¹⁰.

Po skończeniu konferencji p. Hladick, zaopatrzony w listy rusińskich organizacji dobroczynnych, udał się do Polski w celu odwiedzenia swej rodziny we wsi Kunkowa i zajęć się rozdaniem wśród ludności odzieży zebranej w Ameryce przez rozmaite organizacje rusińskie. W roku 1919 podczas rekrutacji rusinów do armii polskiej, p. Hladick wraz z adwokatem Kaczmarczykiem z Bincarowa¹¹¹ koło Krynicy, udał się do Warszawy i stawił się 20go lutego 1920 r. w Ministerstwie Spraw Wojskowych. Przyjął tych panów Pułkownik Rybak¹¹², który po przedstawieniu mu sprawy przez petentów oświadczył im, że wyda rozporządzenie starostwom, ażeby nie powoływano do armii polskiej poborowych narodowości rusińskiej. Po otrzymaniu tego zapewnienia delegaci wrócili do swej wsi i 12go marca tegoż roku zwołali zebranie do wsi Florynka, powiat Grybowski, z wiedzą i zezwoleniem władz polskich. Na zebraniu tem było około 50 osób, którym p. Hladick zakomunikował rezultat rozmowy w Ministerstwie Spraw Wojskowych i radził ażeby Rusini, gdy powołani przez władze stawiali się do urzędów, bo możliwym jest, że powołanie takie jest robione w celach statystycznych,

1921 r., został uniewinniony; w 1928 r. wraz ze swymi parafianami przeszedł na prawosławie, po drugiej wojnie światowej był proboszczem w parafiach prawosławnych na Dolnym Śląsku.

¹⁰⁷ Zachariasz Kopystianski – kandydat adwokacki, następnie adwokat w Kulikowie, jeden z inicjatorów i mówców zjazdu we Florynce w marcu 1920 roku, sekretarz wyłonionej na nim Rady Zwierzchniej Łemkowskiej Rusi.

¹⁰⁸ Zob. przypis 95.

¹⁰⁹ Paul (Paweł) M. Dzwonczyk (1893-1948) – adwokat w Mayfield, Oliphant i Scranton, dyrektor banku w Mayfield, członek wielu rosyjskich organizacji w USA, m.in. przewodniczący Russian Mutual Aid Society (Русское Православное Кафолическое Общество Взаимопомощи) w Scranton i Willkes-Barre, działacz Russian Brotherhood Organization of the U.S.A.

¹¹⁰ Zob. przypis 71.

¹¹¹ Chodzi o wieś Binczarowa.

¹¹² Józef Rybak (1882-1953) – w armii austrowęgierskiej podpułkownik Sztabu Generalnego, po przejściu w listopadzie 1918 r. do wojska polskiego – szef Polskiej Wojskowej Komisji Likwidacyjnej przy Ministerstwie Wojny w Wiedniu, następnie szef Oddziału VI Informacyjnego Sztabu Generalnego w Warszawie, od marca 1919 r. szef Departamentu Mobilizacyjno-Organizacyjnego Ministerstwa Spraw Wojskowych, w marcu 1920 r. przeniesionego do Sztabu Ministerstwa Spraw Wojskowych; odegrał istotną rolę w wojnie polsko-sowieckiej; w 1921 r. szef Biura Ścisłej Rady Wojennej i drugi zastępca szefa Sztabu Generalnego; z wojska odszedł w 1930 r. w randze generała dywizji.

ale jednocześnie zaznaczył, ażeby Rusini nie składali przysięgi armii polskiej w myśl oświadczenia pułkownika Rybaka, który zapewniał p. Hladicka, że do armii polskiej powołani będą tylko Polacy. Na posiedzeniu 12go marca prezesem organizacji Karpato-Ruskiej wybrany został Mikołaj Gromosiak, a sekretarzem Dr Kopystianski. W dwa dni po tem posiedzeniu p. Hladick wyjechał z Galicji przez Czecho-Słowację¹¹³ do Ameryki. Przyjechawszy do Stanów Zjednoczonych p. Hladick dowiedział się o zaarrestowaniu powyżej wymienionych osób i twierdzi, że są oni niewinni ponieważ działali w dobrej wierze i jedynie na mocy oświadczenia władz wojskowych polskich, że Karpato-Rusini nie życzą sobie zataru z Polską i zawsze stoją na stanowisku poszanowania prawa, i że na wyżej wymienionym posiedzeniu p. Hladick nie występował przeciwko państwowości polskiej. Poselstwo w załączniku przesyła zaprzysiężone zeznanie p. Hladicka i prosi o poinformowanie Poselstwa o szczegółach tej sprawy, które ewentualnie mogłyby służyć Poselstwu jako materiał obronny przeciwko rozpoczynającej się tu propagandzie rusińskiej antypolskiej.

Posel

[popis nieczytelny]

1 zał.

MK/11

20. Oświadczenie notarialne Victora P. Hladicka o przebiegu rozmów z płk. Józefem Rybakiem w Ministerstwie Spraw Wojskowych w Warszawie (27 lutego 1920 r.) i o wiecu we Florynce (12 marca 1920 r.); Waszyngton, 11 czerwca 1921 r.; mszps; Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zespół Ministerstwo Spraw Zagranicznych, sygn. 322/3294, k. 64.

June 11, 1921

STATEMENT

I, the undersigned, and Dr Jaroslau¹¹⁴ Kaczmarczyk of the village Belcareva¹¹⁵ of the Grybow district, appeared on February 27, 1920 at the office of the Minister

¹¹³ Czechosłowacja.

¹¹⁴ Jarosław.

¹¹⁵ Bielczarowa, dziś Binczarowa.

of War at Warsaw¹¹⁶, in order to explain the question of the recruiting in the Polish army of the Rusini in Galicia, especially in Lemkovschina.

We were received by the referent Colonel Rybak to whom we stated our cause concerning the above mentioned recruiting.

Colonel Rybak declared to me and Dr Jaroslau Kaczmarczyk "Poland has not yet the right to recruit in her army men of another but Polish nationality. I shall give at once the order to the district chieftains in Galicia to stop immediately the recruiting of the Rusini".

In order to give the statement to our people on our mission to Warsaw there was called in March, 12, in Florynka in the Grybow district on the permit of the district authorities at Grybow a legal meeting. The invitations to the meeting were sent through the post by open, registered postcards.

At the meeting Dr Jaroslau Kaczmarczyk and I repeated accurately the words of Colonel Rybak. Based on these words I spoke to the attendants as follows: "The status of our country is not yet decided upon by the principal Allied and Associated Powers. The Polish authorities have not right, as they declare themselves, to recruit our lads in the Polish army. If, nevertheless, our boys should be summoned before the recruiting commission, they shall go, perhaps the Poles are doing so to get the statistics of the men fit for the military service. But the Polish authorities have no right to take from our lads the military oath, because, as we were told in Warsaw, Poland has no right to enlist our people in the Polish military service.

[podpis własnoręczny] Victor P. Hladick
Subscribed and sworn to before me
this 11th day of June, 1921
[podpis nieczytelny]
Notary Public

¹¹⁶ Warszawa – ang. Warsaw.